

Ett biskopsbrev om klimatet

Ett biskopsbrev om klimatet

Biskopsmötet 2014

ARTIKELNR: SKI4048

SVENSKA KYRKAN, BISKOPSMÖTET, UPPSALA 2014

PRODUKTION & TRYCK: Ineko

ISSN: 1654-0085

Vapnet på baksidan är ärkebiskopens.

OMSLAGSBILD: Infraröd bild på jorden

FOTO: Nasa

Miljömärkt trycksak, 341 142

Innehåll

Förord	4
Inledning	6
I Vad vet vi?	10
II Hur blev det så här?	26
III Saklighet, hot och hopp	37
IV Jorden, hoppet och framtiden – hur kan vi tro?	55
V Vad gör vi nu? Vägar framåt	74
Uppmaningar	88
Noter	93
Referensmaterial från Svenska kyrkan	98

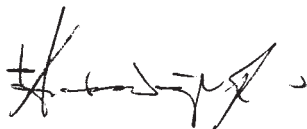
Förord

TILLVARON HAR VERKAT vara nästan obegränsad. Det fanns en ny kontinent att kolonisera när Europa blev för fattigt och trångt. Det har i ett par hundra år funnits lättåtkomlig energi att tillgå. Den har varit så billig att vi kunnat slösa. Vi har helt enkelt vant oss vid att kunna expandera oss ur kriser.

Nu har vi nått flera gränser. Mer växthusgaser i atmosfären destabiliserar med säkerhet klimatet. Kan då jorden ge föda åt alla miljarder människor? Kan rättvis fördelning förverkligas när kampen om överlevnad skärps? Har freden någon chans?

Tänk om Gud har rustat också för att möta denna kris? Tänk om vi har resurser, andliga, psykiska och materiella, också för det? Tänk om den givandets grundstruktur som kristen tro anar i tillvaron, kan få oss att öppna våra krampaktiga grepp om det vi uppnått och se möjligheterna och glädjen i en förändrad livsstil?

Med det här biskopsbrevet vill vi peka på sådant som har verkligt värde och som nog egentligen är det som vi människor skattar högst – och att omsorg om sådant kan få oss att våga goda förändringar. För livets skull!

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Anders Wejryd'. The signature is stylized with long, sweeping strokes and a small flourish at the end.

Uppsala i mars 2014
Anders Wejryd
ärkebiskop

Inledning

ATT FÅ DEL av livets gåva är en källa till ständig förundran. Det gör oss gott att känna det undersamma i att vi finns till och att den värld vi lever i bär vårt liv dag och natt, genom varje andetag och genom årmiljoner av utveckling. Våra kroppar är gjorda av stjärnstoft och i en handfull mull ryms nästan lika många levande organismer som det finns människor på jorden. Förundran är insiktens moder!

Förundran är också rätt början för att väcka engagemang i klimatfrågan. Idag vet vi att människors sätt att leva hotar de många processer i naturen som vi alla är beroende av. Jorden, vårt hem, kommer att utsättas för klimatförändringar. Gränserna för planetens möjligheter att föda och bära människan och andra arter håller på att överskridas. Till stor del beror det på att världens befolkning – främst i de rikaste delarna av den – använder resurser på ett ohållbart sätt.

Vi har levt med rapporter och prognoser om klimatförändringar sedan 1980-talet. Klimatet är ett resultat av samverkan mellan komplexa system, ofta med långa avstånd mellan orsak och verkan i både rum och tid. Oklarheter och osäkerheter finns. Men den kunskap vi har idag tillåter inte att vi skjuter upp till morgondagen det som behöver göras idag. Vår mänskliga

klimatpåverkan måste minska för jordens skull, för den världsskull som Gud så älskar att Gud gav sin Son.

I biskopars uppdrag ingår att ”... styrka Guds folk i kallelsen att tyda tidens tecken och vittna om Guds väldiga gärningar för allt skapat”.¹ Dessa ord motiverar det här biskopsbrevet. Till sammans med oräkneliga människor fascineras vi av skapelsens finstämdhet och jordens skönhet. Vi vill reflektera över den bästa kunskapen om skapelsen i ljuset av tron på Gud som Skapare, Befriare och Livgivare. I klimatkussionerna ringer Jesus uppfordrande ord i våra öron: ”Hycklare, jordens och himlens utseende kan ni tyda, men vilken tid det är, varför kan ni inte tyda det?” (Lukasevangeliet 12:56).

Brevet börjar med att sammanfatta kunskapsläget. De globala utsläppen av växthusgaser ökar fortfarande. Livsförutsättningar för växter och djur förändras. Den internationella solidariteten mellan människor och stater kommer att sättas på hårda prov. De som bidragit minst till den kritiska situationen riskerar att drabbas hårdast. Klimatfrågor reser rättvisefrågor.

Hur blev det så här? Olika tiders sätt att se på naturen och världen har påverkat utvecklingen inom naturvetenskap, teknologi och ekonomi. Denna historia finns med i hur vi idag hantlar tillväxt och konsumtion och tänker kring ekologi. Vår medkänsla och förmåga att organisera samhällen på ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbart sätt har inte hållit jämna steg med den övriga utvecklingen.

Nu är det dags att vetenskap, politik, näringsliv, kultur och religion – allt som är uttryck för människans värdighet – samverkar. Klimatutmaningen är existentiell och andlig, eftersom den berör människolivets grundbetingelser i djupaste bemärkelse: Vad är människans roll i skapelsen? Vilket ansvar har vi för dem långt borta? Vad gör vi med vår oro? Vad får vi hoppas på? Inte minst viktigt är barnperspektivet: håller vår generation på att vältra över kostnaderna för jordens framtid på våra barn och barnbarn?

Vi behöver ett hopp som frigör handlingskraft. Hoppet kan börja i lovsången över naturens skönhet och Skaparens kärlek. I Guds rike är allting gåva innan det blir uppgift. Människan är oupplösligen en del av skapelsens livsväv men har ändå ett unikt uppdrag. Vi lever i spänningen mellan litenhet och storhet, begränsning och gränslöshet, synd och upprättelse. Omvändelse är möjlig.

Tron frigör lusten till det goda. Den ger frimodighet att våga förändring även i osäkra situationer. Vågar framåt måste få innebära stora och små steg, liksom individuellt och gemensamt ansvar. Den klimatomställning som behövs kan innebära många positiva förändringar och ökad livskvalitet, och den måste bäras av ett tydligt rättviseperspektiv.

Biskopsbrevet mynnar ut i uppmaningar till Svenska kyrkan, dess församlingar, stift och nationella organ, till alla våra medmänniskor, till beslutsfattare och myndigheter, företag och organisationer, medlemsstaterna i United Nations Framework

Convention on Climate Change (UNFCCC), internationella beslutsfattare och organisationer samt kyrkoledare i hela världen. Vi vågar formulera dessa utmaningar inte därför att vi skulle vara närmare målet än andra – också vi kämpar mot den tröghet som hindrar att ord och handling blir ett, också vi delar erfarenheten att den goda tanken inte av sig själv blir till en god verklighet. Men vi drivs av kärlek till Gud och Guds skapelse och förvisningen om att Guds nåd är större än våra bästa prestationer och våra största misslyckanden.

Klimatförändringen är sannolikt den största gemensamma utmaningen som mänskligheten någonsin stått inför. Arbetet med denna utmaning måste få genomslag i samhällsutvecklingen och få oss att ompröva vårt sätt att tänka kring livsstil, välfärd, hållbarhet och rättvisa: för skapelsens skull, för livets skull, för våra barnbarns och deras barnbarns skull.

I Vad vet vi?

Läget ur ett naturvetenskapligt perspektiv

Vi står på tröskeln till en tid av drastiska klimatförändringar. För första gången i människans historia påverkar vi miljön i en sådan omfattning att en av livets fundamentala grundförutsättningar förändras. Klimatet förändras ständigt, men det som nu sker går mycket snabbt och skapar svåra påfrestningar för växter, djur och mänskliga samhällen.

Under planeten Jordens fyra och en halv miljarder år långa historia har klimatet alltid växlat mellan perioder av regn, torka, värme och kyla. De senaste tre till fem miljonerna år har jorden gått igenom ett trettiotal nedisningar. Vi själva lever i *holocen*, en mellanistid med mildare och relativt stabilt klimat som har utgjort en viktig förutsättning för mänsklighetens utveckling de senaste tolv tusen åren. Den globala medeltemperaturen har ändå skiftat en hel del. Under 900-talet var den exempelvis relativt hög, i vår del av världen en grad högre än idag. Kring 1300-talet inledes en betydligt kallare period. Perioder av förändrat klimat under historisk tid har ofta sammanfallit med dramatiska och våldsamma skeden i mänsklighetens historia. Den klimatförändring vi ser idag är orsakad av människan, och av en sådan omfattning att flera forskare talar om en ny geologisk tidsålder – *anthropocen*.²

Vetenskapen kan inte ge oss absoluta sanningar men sedan världens klimatforskare 1988 började samarbeta i FN:s klimatpanel IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) ger de oss en samfällid bild. IPCC är en unik institution som ungefär vart sjätte år sammanfattar forskningsläget i en serie rapporter. Hösten 2013 presenterades första delen av den femte rapporten där kunskapen om förändringarna i klimatet preciseras och bilden av klimatet som vår tids kanske allra största utmaning förstärks (se faktaruta).³

NÅGRA FAKTA FRÅN IPCC:S FEMTE RAPPORT, SEPTEMBER 2013

Med 95 procent s säkerhet orsakar mänskliga aktiviteter merparten av den klimatförändring som kan observeras. Den globala medeltemperaturen ökade med 0,85 grader mellan 1880 och 2012. Om halten av koldioxid i atmosfären fördubblas jämfört med den förindustriella nivån – vilket inte är osannolikt under detta sekel – beräknas detta kunna resultera i en temperaturökning på mellan 1,5 och 4,5 grader. Havsytan stiger för närvarande med ca 0,3 cm per år. Den beräknas stiga med mellan 30 och 80 cm under detta sekel, och där efter fortsätta stiga.*

De femton senaste åren har den globala medeltemperaturen ökat långsammare än förväntat trots att utsläppen ökat. Minskad solinstrålning, ökad värmeupptagning i haven, vulkanutbrott, ökad reflektion av inkommande strålning genom atmosfärens aerosoler och brister i de använda klimatdata-modellerna är möjliga förklaringar till detta. De senaste årens långsammare temperaturökning kan också helt enkelt vara ett resultat av de naturliga klimatvariationer på vilka den mänskliga påverkan alltid är överlagrad.

* Sifferuppgifterna är hämtade från Summary for Policymakers, avsnitt B.1 och D.2 samt tabell SPM 2.1.

Hittills har de globala klimatförändringarna mest gett upphov till relativt linjära och förutsägbara förändringar i miljön. Men när ett ekosystem passerar en viss punkt kan en tidigare lugn och ofta linjär förändringsprocess plötsligt bli betydligt mer dramatisk. Fenomenet kallas för tröskeleffekt eller *tipping-point* och kan leda till att hela ekosystem kollapsar. En av flera möjliga tröskeleffekter i klimatförändringen skulle kunna bli att enorma mängder metan frigörs när tundran i Arktis tinar,⁴ vilket i sin tur kan leda till en kraftigt accelererad temperaturhöjning.⁵

Det går åt fel håll – de globala utsläppen ökar!

Klimatförändringarna orsakas till största delen av utsläpp av växthusgaser, främst koldioxid från energiproduktion, transportsystem, livsmedelsproduktion och industri. Ungefär en femtedel av människans klimatpåverkan utgörs av skogsskövling och andra förändringar i markanvändningen. Huvudstrategierna i arbetet för att hejda klimatförändringen är därför först och främst att minska samhällets direkta utsläpp. Dessutom måste skogsskövlingen hejdas. Detta har stått klart för världssamfundet åtminstone sedan början av 1990-talet då FN:s klimatkonvention antogs.

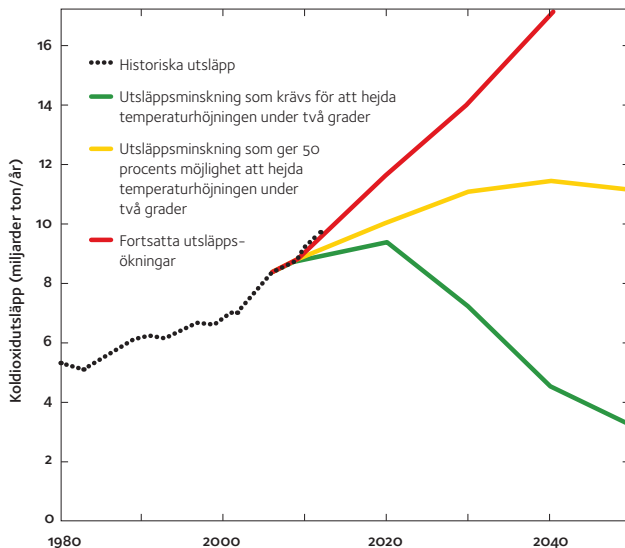
Vi vet idag att förnybara energikällor måste ersätta fossila bränslen om klimatet ska kunna stabiliseras. Det krävs att utsläppen av växthusgaser minskar kraftigt för att helt upphöra i mitten av seklet, och åtgärder måste vidtas snabbt: ju senare utsläppen börjar minska, desto svårare, dyrare och mer riskfyllt

blir det att komma ner till noll. Mot slutet av seklet behöver utsläppen av koldioxid sannolikt vara *negativa*, det vill säga att mer koldioxid fångas upp ur atmosfären – främst genom fotosyntes, men också genom teknisk avskiljning – än vad som släpps ut.

Men utvecklingen går fortfarande åt fel håll. Figur 1 visar att de globala utsläppen behöver plana ut och börja minska kraftigt inom de närmaste åren om det ska vara möjligt att hejda uppvärmningen under två grader, vilket är det mål som formulerats i FN:s klimatkonvention. Figuren visar också att de faktiska utsläppen fortsätter att öka, trots decennier av klimatdebatt och internationella förhandlingar. Om man ser till politiska åtaganden tyder inget på att utsläppen kommer att plana ut eller minska under de närmaste åren. FN:s beräkningar av länders åtaganden om att minska utsläppen fram till 2020 visar att dessa inte räcker till att hejda utsläppsökningen, än mindre till att vända utsläppskurvan nedåt.⁶

Klimat och miljö

Miljöforskare har identifierat nio ”planetära gränsvillkor” – gränser för människans påverkan på miljön som inte får överskridas om mänskligheten långsiktigt ska kunna fortsätta utvecklas på planeten.⁷ Klimatförändringen är ett av dessa gränsvillkor. Uttunnningen av ozonlagret, kemiska föroreningar, försurning av haven, den globala färskvattenanvändningen och förlusten av biologisk mångfald är några av de andra. Flera av

FIGUR 1. GLOBALA UTSLÄPPSSCENARIER. IPCC har beräknat olika scenarier för utsläppens utveckling. Den gröna linjen visar den snabba minskning av de globala utsläppen som sannolikt krävs för att begränsa temperaturhöjningen till två grader jämfört med den förindustriella nivån. Den röda linjen visar ett "worst case"-scenario av fortsatta utsläppsökningar, vilket väntas ge en accelererad temperaturökning som vid slutet av detta sekel kan vara i storleksordningen 3–5 grader. Den gula utsläppskurvan innebär ungefär 50 procents sannolikhet att temperaturhöjningen begränsas till två grader. Den svarta prickade linjen i bilden visar de faktiska globala utsläppen under perioden.

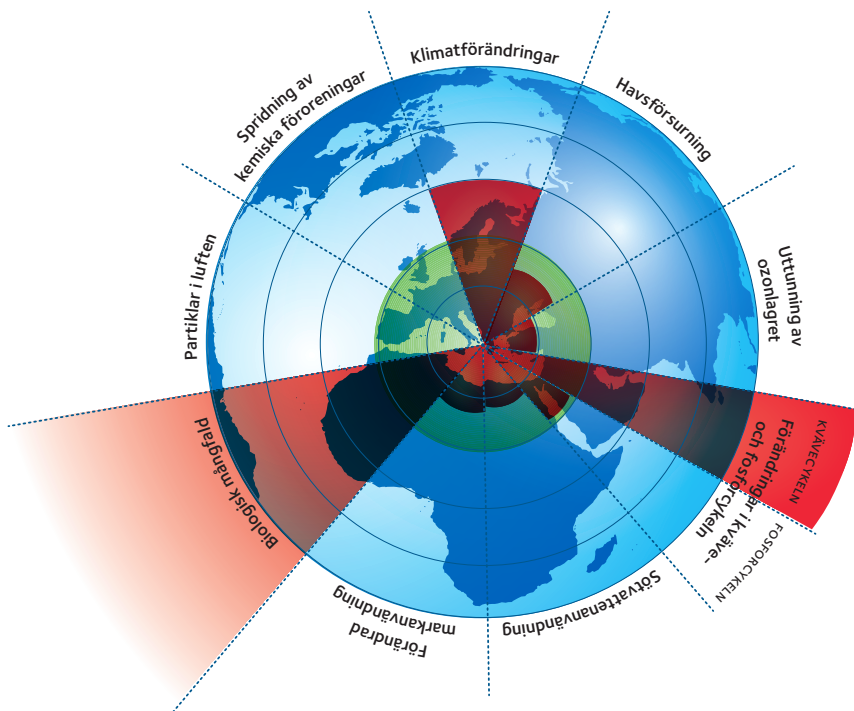
KÄLLA: Michael Tjernström, klimatforskare vid Stockholms universitet. Bilden utgör en bearbetning av en figur i förarbetena till IPCC:s rapport. Linjerna motsvarar olika scenarier i rapporten: RCP3-D (grön linje), RCP4.5 (gul linje) och RCP8.5 (röd linje).

gränsvillkoren anses ha passerats redan idag (se figur 2). Nöd-
vändigheten av att hejda den globala uppvärmningen är akut,
men det minskar inte betydelsen av att hantera andra allvarliga
miljöproblem. När konkreta åtgärder utformas är det viktigt att
hålla andra miljöfrågor i minnet, så att möjliga synergieffekter
kan uppnås och målkonflikter hanteras på ett ansvarsfullt sätt.

Vad innebär det?

Klimatfrågan är genuint global men samtidigt mycket lokal. En
mängd lokala orsaker – mänskliga aktiviteter och biofysiska me-
kanismer – samverkar och leder till oräkneliga effekter i kom-
plexa nät av händelsekedjor. Det gör klimatfrågan svår att över-
blicka. Svårigheten att hantera klimatfrågan förstärks av att
avståndet mellan orsak och verkan är långt inte bara i rummet
utan också i tiden. De utsläpp som görs idag kommer att bidra
till ökad uppvärmning i många hundra år efter att utsläppen
minskat och upphört.

Klimatförändringen kommer att påverka förutsättningarna
för allt liv på jorden. FN:s klimatkonvention syftar till att för-
hindra en ”farlig klimatförändring”, vilket i en rad politiska
överenskommelser har tolkats som att undvika att temperatur-
höjningen når upp till (eller överstiger) två grader över 1880 års
globala medeltemperatur. Idag vet vi att redan en temperaturök-
ning på en och en halv grad kan ge mycket allvarliga effekter.
Om inte nuvarande utsläppstrender ändras radikalt ter sig en
begränsning till två grader som allt mindre realistisk.

FIGUR 2. PLANETÄRA GRÄNSVILLKOR: livsstödjande processer som måste förvaltas på ett hållbart sätt. Det "säkra utrymmet" (grönt område) har överskridits för flera av processerna, menar forskarna som ligger bakom studien om "planetary boundaries".

KÄLLA: Stockholm Resilience Center ILLUSTRATION: Azote Images/Stockholm Resilience Centre

På många håll syns redan idag intensivare väderfenomen som troligen kan kopplas till klimatförändringen. Förändrade nederbördsmonster – mer oförutsägbara regnperioder, kraftigare översvämningar och längre torrperioder – försämrar förutsättningarna för jordbruksproduktion. Därmed ökar risken för akuta humanitära katastrofer. I vissa delar av världen ger den globala uppvärmningen förbättrade odlingsförutsättningar, samtidigt som risken för bland annat insektsangrepp kan öka.⁸

Tillgången till rent vatten kommer att minska dramatiskt i många regioner när nederbördsmonster ändras, glaciärer smälter och saltvatten tränger in i brunnar och odlingsmark. Antalet människor som drabbas av vattenstress och otrygg vattenförsörjning kommer sannolikt att öka. Vattenburna sjukdomar kommer att spridas lättare. Fler värmeböljor och minskad tillgång till rent vatten kommer att försämra hälsosituationen i många regioner. En stor del av mänskligheten bor i låglänta områden och nära havet – just de områden som drabbas hårdast när havsnivån stiger.⁹

När temperaturen stiger ändras djurs och växters livsförutsättningar och många arter kan inte söka sig till nya platser. När havet absorberar mer koldioxid blir det surare, vilket drabbar korallrev och andra kalkberoende organismer hårt. Redan idag minskar antalet arter i snabb takt. Den utvecklingen kommer att accelerera.¹⁰

Sveriges geografiska läge gör att vi är ett av de länder i världen som drabbas minst. Men klimatförändringen kommer också att

märkas här. Skogs- och jordbruk kommer att gynnas av längre odlingssäsonger men påverkas också av större risker för torka och översvämningar liksom svamp- och skadedjursangrepp. Vattenkraftsproduktionen kommer att öka men rennärningen påverkas negativt av instabilt snöklimat med snabba svängningar mellan kyla och töperioder. Med fler översvämningar ökar skador på hus och fastigheter, vägar och järnvägar. I vissa områden i Sverige kommer risken för jordskred att tillta.¹¹

Till skillnad från de flesta utvecklingsländer har Sverige kapacitet att till viss del planera för förväntade förändringar. Samtidigt får ekonomiska och sociala kriser i andra delar av världen ofrånkomligt återverkningar i Sverige.

Är det säkert att det blir så här?

Kunskapen om klimatets framtida förändring präglas av en rad osäkerheter, både om hur koldioxidutsläppen förändras och om den så kallade klimatkänsligheten, det vill säga hur mycket jorden värms upp av en viss mängd utsläpp av växthusgaser. Osäkerheten i klimatkänsligheten beror bland annat på osäkerheter i hur molnbildningen påverkas av uppvärmning, partikelhalten i luften, ökade mängder vattenånga, havets och biosfärens fortsatta upptag av koldioxid och en försvagad albedoeffekt, det vill säga att vit snö och is smälter bort och ersätts av mörkare markytor som lättare absorberar mer värme. Exakt hur klimatutvecklingen kommer att se ut är det ingen som kan säga i förväg – men det är ändå nu vi måste agera. En alarmerande

stor temperaturhöjning kommer inte att kunna konstateras säkert förrän det är för sent att undvika den. Osäkerheten om hur klimatsystemet reagerar på utsläpp kan därför inte ursäkta att kraftfulla åtgärder skjuts upp i väntan på säkrare information.

Det enda rimliga förhållningssättet till klimatutmaningen är att tillämpa ett försiktighetsperspektiv. På samma sätt som människor i sina privata liv undviker och försäkras sig mot risker behöver världssamfundet göra allt för att undvika allvarliga klimatförändringar.

Det handlar om människor

Det är svårt att skilja klimatförändringar från naturliga variationer, men många av de extrema väderhändelser som människor runtom i världen upplever idag stämmer väl överens med forskarnas förutsägelser om hur klimatförändringarna kommer att yttra sig. Som kyrka är vi del av ett globalt nätverk. Vittnesbörden om klimatförändringar från våra vänstift och församlingar i andra delar av världen har blivit fler. Vi hör berättelserna från Filippinerna och Tuvalu, från Sydsudan och Tanzania, från Brasilien och Costa Rica, från Kanada och Arktis. Det är berättelser om hur det vanliga livet redan nu påverkas av ett förändrat klimat. Berättelserna handlar om torka och översvämningar, men också om vad som händer när man inte längre kan lita på att regnen kommer, när sjukdomar sprids eller saltvatten tränger in i brunnar. Som så ofta drabbas de som lever i fattigdom först.

Klimatförändringarna kommer att påverka mellanmännsliga relationer i smått och stort. Stora befolkningar kan komma att tvingas flytta, inom eller mellan länder. Ökad konkurrens om vattenresurser kan förvärra konflikter men också leda till ökat samarbete. Den internationella solidariteten kommer att sättas på hårda prov.

Det finns en risk att klimatförändringen förstärker många av de ojämlika förhållanden som finns sedan lång tid – mellan länder och regioner, mellan grupper av människor i samma land, mellan män och kvinnor. Kvinnor påverkar klimatet mindre än män men lever oftast närmare klimatförändringarnas följder.¹² Just kvinnors möjlighet till utbildning och delaktighet i samhället kan vara en viktig nyckel till förändring.

Det har kanske aldrig varit så tydligt som nu i klimatfrågans tid att hela mänskligheten är beroende av samma skapelse med dess naturresurser och ekosystem. Likväl påverkas vi på olika sätt beroende på omständigheter som ingen av oss ensam rår över. Människor som lever i fattigdom har bidragit minst till att skapa klimatförändringarna men drabbas först och värst. De riskerar dessutom att berövas rätten till utveckling eftersom industriländerna redan har uttömt atmosfärens förmåga att ta emot utsläpp. I diskussioner om *klimaträttvisa* betonas ofta länder som Sverige inte bara har ett ansvar för de utsläpp som görs där idag utan också ett historiskt ansvar för de utsläpp som gjorts under lång tid och som har bidragit till dagens temperaturhöjning.¹³ Det starkaste argumentet för att Sverige ska ta ett

stort globalt ansvar i klimatfrågan är kanske ändå att våra utsläpp per person fortfarande ligger på en ohållbar nivå och att vi har resurser och goda förutsättningar att bidra till lösningar.

Ännu växer den globala befolkningen. Mänskligheten befinner sig dock mitt i en demografisk övergång, med snabbt minskande födslootal och ökad medellivslängd. Antalet människor väntas stabilisera sig kring tio miljarder mot slutet av detta sekel.¹⁴ Denna utveckling är en följd av stora utvecklingsframsteg – fler människor än någonsin har idag tillgång till utbildning, sjukvård och grundläggande materiell välfärd. Eftersom den mängd resurser en människa kräver för ett fullgott liv varierar kraftigt är det inte antalet människor i sig som avgör om jorden kan försörja alla människor. Det sammanlagda ”fotavtrycket” av alla människors liv måste finnas inom det säkra utrymme som anges av de planetära gränserna, och jordens resurser måste fördelas så att alla människors grundläggande behov och rättigheter är tillgodosedda. Under dessa förutsättningar bedöms jorden kunna föda den befolkning som förväntas finnas i framtiden.¹⁵

Klimatutmaningen

De fysiska och biologiska funktioner som människans liv är beroende av är allvarligt hotade. I förlängningen medför detta stora risker för många fundamentala samhällsfunktioner och för sammanhållningen inom och mellan mänskliga samhällen.

Samtidigt vet vi att människans kreativitet och förmåga att anpassa sig till förändringar är häpnadsväckande stor. På ett paradoxalt sätt är det en tröst att det än så länge är en mycket liten del av mänsklighetens kreativitet och resurser som är inriktade på att förebygga och hantera de problem som klimatförändringen skapar. Mänskligheten skulle kunna göra så mycket mer.

Den kanske allra viktigaste slutsatsen som vi kan dra i fråga om klimatutmaningen är att den är så akut och så omfattande att det inte längre går att tro att den kan lösas ”sedan”, när finanskriser och arbetslöshetsproblem är lösta. Vi måste hantera klimatkrisen nu och vi måste göra det på ett sätt som samtidigt bidrar till lösningar på andra allvarliga samhällsproblem, så att förutsättningarna ökar för att alla människor på planeten ska kunna leva ett gott liv.

II Hur blev det så här?

För att kunna hitta vägar framåt är det viktigt att göra bakgrunden klar för sig. Vilka föreställningar och processer har fört oss till dagens situation? Vilka bilder av naturen, världen och jordens resurser formade en gång den syn som vi har idag?

En förmodern helhetssyn

Den världsbild som vi lever med idag är den moderna. Den har tagit form efter det som brukar kallas den vetenskapliga revolutionen, alltså från det tidiga 1500-talet och framåt. Men människor har i alla tider strävat efter att förstå världen som vi lever i. Den förmoderna västerländska världsbilden uppstod ur olika strömningar i grekisk filosofi – främst Platon och Aristoteles – och den judiska och den kristna traditionen.

Med denna bild av världen upplevdes det himmelska och det jordiska som två självklara referenspunkter. Man tog för givet att det fanns ett syfte och ett mål för hela kosmos. Uppenbarelsen sågs som en betrodd källa till kunskap och mänskligheten uppfattades självklart vara i universums centrum. Verkligheten framstod som en organisk enhet.

Utvecklingen av den moderna naturvetenskapen försiggick inte helt friktionsfritt i förhållande till den tidens kyrkliga auktoriteter. Samtidigt var det just teologin som skapade goda

förutsättningar för naturvetenskapens utveckling genom att kombinera den under renässansen återupptäckta grekiska filosofin med kristen skapelseteologi. Många av de naturvetenskapliga pionjärerna var präster. De kunde se sin forskning som en gudstjänst, ett sätt att bygga kunskapens rike som en återglans av Guds härlighet.

Gud kunde upplevas i naturen, eftersom naturens regelbundenhet ansågs berätta något väsentligt om Skaparen. Man läste om Gud i naturens bok som inte stod i något motsatsförhållande till Bibelns bok utan snarare levererade illustrationerna till dess ord om Guds vishet och härlighet. Den Gud man läste om var de eviga ordningarnas Gud.

Naturvetenskapen som separat domän

I den förmoderna världsbilden sågs relationen mellan naturens bok och Bibelns bok som symmetrisk: de uppfattades komplettera varandra. Det synsättet kom att förskjutas när René Descartes på 1600-talet delade upp verkligheten i två radikalt åtskilda domäner: å ena sidan tanken, anden och idén och å andra sidan materian. Med den indelningen överläts materian helt åt naturvetenskapen medan anden reserverades som filosofins och teologins område.

Den arbetsfördelningen visade sig ha både för- och nackdelar. Den möjliggjorde en syn på världen där naturen inte längre sågs som en organism utan främst som en maskin. Världsalltet liknades vid ett jättelikt mekaniskt urverk och Gud vid en urmakare.

Denna mekanistiska syn var en förutsättning för naturens exploatering. Utifrån detta kan sägas att viss teologi har bidragit till att legitimera rovdrift på naturen och alierat människan från skapelsen.

Det fanns också en sexism i den tidens tänkande som ledde till samma resultat. I programbeskrivningen för Royal Society – grundat 1660 och länge betraktat som den främsta av världens vetenskapsakademier – heter det: ”Naturen är *kvinnan*, som vetenskaps*mannen* ska betvinga. Han ska metodiskt och systematiskt avslöja moder Natur, blottlägga hennes hemligheter, intränga i hennes sköte och sålunda tvinga henne till fullständig underkastelse.”¹⁶ Eller mer poetiskt: ”Naturens vackra sköte exponeras för vår blick: vi ska ge oss in i dess trädgård, smaka dess frukter och tillfredsställa oss själva med dess rikedom.”¹⁷

Något förenklat uttryckt: Gud flyttade in i känslan medan den materiella världen blev förutsättningen för teknologins och industrialismens utveckling. Både naturens bok och Bibelns bok lästes fortfarande men var för sig, utan ömsesidig dialog. Denna period ledde till oerhörda uppsving på många områden. Samtidigt försvårades en helhetssyn. Världsbilden föll isär: å ena sidan en profanerad natur som objekt för vetenskap och teknologi, å andra sidan en religiositet som reducerades till något subjektivt eller privat och som har kommit att uppfattas som mindre relevant för de överlevnadsfrågor som vi nu står inför.

En växande insikt om komplexa sammanhang

När evolutionsläran, relativitetsteorierna och kvantfysiken slog igenom förändrades vår världsbild och syn på naturen än en gång. Nu ses världen inte längre som något som *har* en historia, utan världen *är* historia. Naturen befinner sig i ständig utveckling. Tidigare hade man framhållit naturens stränga lagbundenhet – ett synsätt som ofta kallas deterministiskt. Nu fick determinismen som suverän ordningsprincip sällskap av andra sätt att beskriva växelspelet mellan ordning och kaos. Bildligt talat kan skillnaden förstås så här: Under industrialismens framväxt trodde vi att världen är som en bil som går att palla upp medan vi fixar och donar med den efter mekanikens alla regler. Nu håller vi på att lära oss att bilen inte går att palla upp, vi måste arbeta med den efter fysikens och konstens alla regler medan den kör.

Elektriciteten, penicillinet, förbränningsmotorn, transistorn, DNA-kunskapen, informationsteknologin och mycket annat är resultatet av en noggrann läsning av ”naturens bok”. Samma läsning har också gett oss vapen som kan förgöra jorden, skapat ämnen som hotar många livsformer och gjort att människan kan förändra hela klimatsystemet och på det sättet såga av den gren hon själv sitter på. Kunskapsnivån har ökat, hälsoeffekterna är tydliga och våra möjligheter till ett rikare liv har på några få generationer mångdubblats. Samtidigt kan en betydande del av jordens befolkning inte ens äta sig mätt. Människans medkänsla och förmåga att organisera samhällen på ett socialt och ekologiskt

hållbart sätt har inte hållit jämna steg med den naturvetenskapliga kunskapen.

Över 1500-talets tröskel till den moderna världsbilden stod en gång valspråket ”Kunskap är makt”. I vår tid säger vi nog hellre att ”kunskap är möjlighet” – och båda uttrycken är möjliga översättningar av latinets ”*scientia potestas est*”.

Oikos – det gemensamma huset

Vi saknar ännu en gemensam bild som visar på att allt hör ihop. Vi lever i ett och samma hushåll – i samma *oikos*. Det grekiska ordet betyder hus, hushåll eller familj. Av det har vi fått orden ekologi – läran om samspelet i huset – och ekonomi – kunskapen om hur vi hushållar med resurserna. *Oikos* ger orden ekonomi och ekologi en bredare betydelse än enbart det som avser vetande och verksamhet – jämför det besläktade ordet ekumenik som i kyrkans värld betecknar en världsvid samverkan. *Oikos* kan binda ihop vår förståelse av ekologin som det som bär ekonomin och, i en vidare mening, ekumenik – hur vi i ett globalt hushåll tillsammans handlar och agerar för en samlad mänsklighet.

Samspelet och hushållandet har blivit mer komplext. Livsmedelskedjan är lång, energiförsörjningen bygger på en obruten överföring genom olika energibärare och informationstekniken blir allt viktigare för att vardagslivet ska fungera.

Mänsklighetens påverkan på jordens klimat inleddes när skogar och våtmarker började omvandlas till jordbruksmark, men den blev märkbar först när användningen av fossila bränslen tog fart

under den industriella revolutionen. Hittills har ökade utsläpp av växthusgaser hört nära samman med den ökade materiella välfärd och ekonomiska tillväxt som är en central del av de senaste århundradenas utveckling. Tillgången till lättåtkomlig fossil energi har tillsammans med tekniska och organisatoriska innovationer utgjort hjärtat i den ekonomiska utvecklingen.

Historien har sett exempel på civilisationer som har gått under på grund av miljö- och klimatpåverkan och människans oförmåga att anpassa sig till radikala förändringar. Men det finns också exempel på att samhället genom lagar och regler, och med tiden också skatter och avgifter, kan förmå företag och hushåll att ändra sitt agerande så att miljöproblemen kan åtgärdas eller undvikas.

Det är inte den ekonomiska tillväxten i sig som avgör hur samhällets klimatpåverkan ser ut utan ”tillväxtens innehåll”, alltså vilket konkret uttryck tillväxten får. Drivs tillväxten av materiella eller ickemateriella konsumtionsökningar? När hus byggs och renoveras, görs det då på ett sätt som bidrar till ökad hållbarhet? När människor lägger mer av sina ökade inkomster på att handla mat, bidrar det till ökad eller minskad hållbarhet i livsmedelsproduktionen? Är skattesystemen utformade så att de ger företagen skäl att effektivisera användningen av naturresurser mer än användningen av arbetskraft?

I princip kan fortsatt tillväxt förenas med minskade utsläpp. Den stora frågan är: Kommer produktions- och konsumtionsmönstren att ändras så snabbt att detta faktiskt sker i praktiken?

I Sverige ser vi tecken men inga klara bevis på att det är möjligt. Mellan 1990 och 2012 minskade Sveriges inhemska utsläpp med 20 procent¹⁸ samtidigt som ekonomin växte med 60 procent.¹⁹ Men om man räknar med de utsläpp som Sverige via konsumtion orsakar i andra länder har utsläppen ökat.²⁰

Vårt beroende av tillväxt och konsumtion

Klimatutmaningen aktualiserar en kritisk diskussion om tillväxt. Är fortsatt ekonomisk tillväxt nödvändig? Är den ett självklart mål? Finns det välfärdsåtgärder som kan mäta tillfredsställelse med livet i andra termer än de ekonomiska?

Under många år har denna diskussion befunnit sig i samhällsdebattens marginaler och sällan engagerat ekonomer i mittfåran. På senare år har den dock uppmärksammats på nytt.²¹ Tillväxt har visat sig vara viktig för samhället ur åtminstone två väsentliga perspektiv: dels verkar det vara svårt att med dagens ekonomiska system förena en hög sysselsättning med låg tillväxt, dels är tillväxt en hittills förmodligen överträffad väg att hantera fördelningskonflikter. Det är lättare att omfördela en växande kaka än att ge till vissa på andras bekostnad. Att det är så svårt att skapa konsensus kring omfördelning av resurser är ett nedslående vittnesbörd om hur svårt vi människor kan ha att dela med oss.

Ökad materiell välfärd leder oundvikligen till ekonomisk tillväxt. För den stora del av världens befolkning som fortfarande

lever i materiell fattigdom är detta ett viktigt motiv till varför tillväxt är önskvärd.

Att konsumtionen ökar är både en förutsättning för och en följd av tillväxt. Detta är, ur ett klimatperspektiv, tillväxtens grundproblem. ”Den amerikanska livsstilen är inte förhandlingsbar”, sade USA:s president George Bush vid FN:s stora möte om miljö och utveckling 1992. Uttalandet har ofta framhållits som exempel på USA:s ovilja att minska sitt stora ekologiska fotavtryck. Men frågan kan lika gärna ställas till oss i Sverige: Är vi beredda att förändra vår livsstil?

Ökad konsumtion förutsätts allt som oftast leda till högre välstånd och välbefinnande. I kristen tradition har detta antagande betraktats med skepsis eftersom man sett att överdriven konsumtion och rikedom kan bli ett hinder för liv i gemenskap med människor och med Gud. ”Vad hjälper det en människa att vinna hela världen om hon får betala med sitt liv?” (Markusevangeliet 8:36).

Forskning har bekräftat att från och med en viss punkt går ökad konsumtion och välbefinnande skilda vägar. När ett samhälle eller en individ nått en viss grundläggande konsumtionsnivå så leder ytterligare konsumtionsökning till att känslan av tillfredsställelse stagnerar eller faller.²²

Inom den så kallade lyckoforskningen har man studerat hur människor upplever olika aktiviteter som är förknippade med olika stora utsläpp av växthusgaser. Resultatet är uppmuntrande – de aktiviteter som människor upplever som mest tillfredsställande,

som att umgås, be och delta i kulturellt liv, medför ringa klimatpåverkan. Mindre tillfredsställande aktiviteter, som arbetspendling, ger däremot stora utsläpp. Detta tyder på att ett annat konsumtionsmönster inte bara är möjligt utan också kan leda till ökad livskvalitet. Genom att lägga större vikt vid utbildning, hälsa, kultur och andlighet kan vi inte bara skapa ett hållbart samhälle, utan också ett gott liv.²³

III Saklighet, hot och hopp

VI HAR ETT konkret klimathot hängande över oss och kommande generationer. Om vi ska hantera denna situation klokt behöver vi bereda mycket utrymme för saklig diskussion. Men det räcker inte. Vi behöver väckas till en längtan efter en hållbar framtid. Vi behöver den vrede som hotet mot en älskad skapelse väcker. Vi behöver nå fram till hopp som frigör handlingskraft. Idag befinner vi oss mellan hot och hopp. Å ena sidan ser vi välgrundade larm som visar på en utmaning av bokstavligen globala mått, å andra sidan en handlingskraft som ännu inte står i proportion till den enorma utmaningen.

Inför FN:s stora klimatmöte i Köpenhamn 2009 fanns stora förväntningar om ett kraftfullt globalt klimatavtal. Mötet föregicks av omfattande uppmärksamhet i media och en betydande politisk och folklig mobilisering i många länder.

Efter misslyckandet på toppmötet svalnade mediernas intresse, och klimatfrågan sjönk långt ned på den politiska dagordningen. De politiska beslut som krävs för att minska utsläppen så snabbt som är nödvändigt för att undvika en farlig förändring av klimatet fattas inte idag vare sig i Sverige eller på internationell nivå. Budskapet från svenska politiker har ofta varit att vi inte behöver ändra samhället på ett genomgripande sätt för att klara

Sveriges beting i klimatfrågan, att vi kan lösa problemet genom marginella förändringar.

Vi efterlyser politiskt ledarskap. Det går inte längre att blunda för att klimatfrågan kommer att kräva genomgripande förändringar. Svenska kyrkan anser att Sveriges utsläpp bör minska med 80–95 procent mellan 1990 och 2050,²⁴ vilket innebär att utsläppen blir ett ton koldioxidekvivalenter per person år 2050. Det kan jämföras med dagens utsläpp på knappt sex ton per person (eller ca tio ton om alla utsläpp relaterade till svensk konsumtion räknas in).²⁵

Fyraåriga mandatperioder gör det inte alltid lätt att uppbåda kraft och mod till sådana förändringar – klimatets sekellånga ”mandatperioder” kräver en långsiktighet som våra politiska och ekonomiska system har svårt för. Kanske är inte själva klimatförändringarna det största hotet, utan mänsklighetens hitillsvarande oförmåga att hantera utmaningen.

Hinder på vägen mot en klimatomställning

Det är både tekniskt och ekonomiskt möjligt att minska klimatpåverkan kraftigt. Många av de första viktiga stegen är dessutom ekonomiskt lönsamma redan på kort sikt. Det visar en rad studier, där rapporten från den brittiska ekonomen Nicolas Stern kanske är det första och mest kända exemplet.²⁶

Varför går det ändå så trögt? Vilka krafter – i samhället och inom oss själva – försvårar klimatomställningen? Vad är det som blockerar handlingskraften?

Människans närsynthet och kortsiktigheten i all planering är källor till tröghet. Få processer är så globala och långsiktiga som klimatförändringen: våra politiska och vardagliga val ger klimat-effekter långt in i framtiden eller tusentals mil härifrån. Dessa avlägsna negativa effekter måste vägas mot den omedelbara nytan. Men människan har svårt att hantera långa avstånd mellan orsak och verkan, i både tid och rum.

Klimatsystemet är en av flera gemensamma globala tillgångar (*global commons*) som bara kan bevaras och utvecklas genom internationellt samarbete.²⁷ Trots att det internationella samarbetet har utvecklats kraftigt det senaste seklet saknas ännu fungerande modeller och handlingsplaner för att hantera gemensamma utmaningar. Samtidigt motverkas det internationella samarbetet av tilltagande nationalistiska strömningar på flera håll i världen. Inför det hot som närsynthet, kortsiktighet och nationalism utgör behöver vi tillsammans odla vår fantasi, kunskap och medkänsla. De avlägsna eller framtida konsekvenserna av vårt agerande behöver bli så verkliga för oss att de påverkar våra val här och nu.

Intressekonflikter och fördelningseffekter är en annan orsak till politisk tröghet. Även förändringar som sammantaget leder till stora förbättringar kan medföra att enskilda grupper och företag drabbas av försämringar. Så länge många företags lönsamhet är beroende av fossila bränslen finns starka motkrafter mot förändring.²⁸ Under lång tid har det som skulle kunna kallas det ”fossil-industriella komplexet” bromsat utvecklingen av förnybara

energikällor och en avveckling av fossilbränslesubventioner. Solcellsproducenter och andra företag som tagit fram teknik för klimatomställning är ännu för svaga för att på allvar kunna balansera dem som har intressen att bevaka i den rådande ordningen. Avveckling av stöd till fossila bränslen är mycket lätt att motivera i princip men skapar i praktiken förlorare på kort sikt, förlorare som har skäl att motarbeta förändringar. Ett närliggande exempel handlar om människor på landsbygden som är beroende av bil och som drabbas negativt om biltransporter blir dyrare. Hänsyn till den grupp som förlorar på en förändring bör inte tillåtas blockera hela förändringen. I stället bör man, när så är befogat ur ett fördelningsperspektiv, söka vägar att kompensera dem som missgynnas av förändringen.

Trögheten kan också böttna i ett allmänt *motstånd mot förändringar* som i sin tur böttnar i en rädsla för det okända och en ovilja inför förändringar som upplevs som påtvingade. Människan är i och för sig en nyfiken varelse, och innovation är ett honnörsord i ett modernt land som Sverige. Vi välkomnar gärna förändringar som vi uppfattar som frivilliga. Förändringar som upplevs som påtvingade tenderar vi däremot instinktivt att motsätta oss, även om vår tillvaro egentligen förbättras av dem. Men om förändringen ändå genomförs, och innebär en reell förbättring, tenderar vi att anpassa oss och acceptera läget ganska snabbt. Få människor längtar väl till exempel idag tillbaka till den tid när det var tillåtet att röka på restauranger. Vi behöver

reflektera tillsammans över vilka förändringar vi har erfarenhet av och vilka förändringar vi vill bidra till.

Existentiell oro

I SOM-institutets siffror över vad det svenska folket oroar sig mest för ligger miljö- och klimatfrågor sedan flera år i topp.²⁹ Enligt en undersökning gjord på uppdrag av Världsnaturfonden WWF känner 80 procent av Sveriges ungdomar oro för hur klimatförändringarna kommer att påverka deras och världens framtid. Denna höga siffra döljer en rad olika känslor – vi vet exempelvis inte om den främst visar på oro för klimatförändringens effekter i form av översvämningar och torka som kan leda till klimatflyktingar, oro för att den egna livsstilen hotas eller oro över att alltför lite görs för att hejda den globala uppvärmningen.

Klimatfrågan berör våra innersta känslor och värderingar och har därför en viktig existentiell och andlig dimension. ”Klimatångest” har också börjat dyka upp som ett nytt fenomen inom psykiatrin. Den kan föra med sig katastroftankar, panikångest, nedstämdhet och en känsla av maktlöshet. Det som gör klimatfrågan existentiellt svårhanterad är att den är diffus och konkret på samma gång. Vårt individuella ansvar drunknar lätt i det kollektiva ansvaret och det långa tidsavståndet mellan handling och konsekvens kan göra det svårt att känna ett personligt engagemang. Samtidigt blir frågorna väldigt konkreta när vi tänker på att vi nog själva klarar oss men att det blir värre för våra

barnbarn och barnbarnsbarn. När denna spänning mellan diffust och konkret förblir obearbetad uppstår lätt en blandning av passivitet och resignation – en sorts klimatdepression som lägger hinder i vägen för den handlingskraft som behövs idag.

Vi tror att denna oro och ångest förstärks av bristen på politiskt ledarskap. Det är inte alltid insikten om reella risker som leder till ångest, utan känslan av att alldeles för lite görs och att man själv inte kan påverka utvecklingen. Oron för klimatet påverkar vår psykiska hälsa på mycket olika sätt. En studie av svenska ungdomars oro för miljön visar att de som upplever en existentiell mening i sina liv, som är övertygade om att miljöproblemen går att lösa och som själva är engagerade mår bäst. För dem finns ett hopp som föder kreativitet och en förmåga att se nya möjligheter.³⁰

Att motverka människors upplevda maktlöshet och bryta passivitet genom att stödja små- och storskaliga initiativ för en mer hållbar livsstil gynnar såväl den enskilde som samhället. Oro som tystas ner eller bortförklaras är däremot skadlig både för individen och för samhället.

Vad gör vi med vår oro – där den finns?

Själavårdare har tillsammans med vårdpersonal och psykologer stor erfarenhet av att möta människor i akut kris och sorg. Klimatkrisen är i och för sig inte den sortens akuta och personliga kris som följer på en plötslig och oväntad händelse: successivt har vi förstått mer av dess räckvidd och av vårt medansvar

genom vårt sätt att leva. Ändå kan vi pröva att låna några av de begrepp som utvecklats ur erfarenheterna av att möta människor i kris och använda dem för att beskriva hur klimathotet idag hanteras av den enskilde och av samhället. Det handlar om förnekelse, flykt, vrede, depression, idealisering och köpsläende.

Förnekelse – att vägra ta in svår information – är en vanlig försvarsmekanism. Vi har alla en större eller mindre benägenhet att tränga bort den information vi inte orkar med. För att komma vidare kan vi odla vår förmåga att för en stund möta och bearbeta svår information, utan att låta den lamslå oss som den gör om vi har den ständigt aktuell för oss. Snarare kan medvetenheten om verkligheten då bli en viktig bakgrundskunskap. Vi påminns om talesättet: ”Lär dig av döden att leva.”

En annan försvarsmekanism är att *fly* från det egna ansvaret genom att söka efter andra svar på varför det svåra har hänt. Det är lätt att skylla på Kina, för att deras utsläpp totalt sett är störst, eller på USA, eftersom deras utsläpp är störst per person. Ansvaret läggs hos oljebolagen, politikerna, företagen eller konsumenterna. Det ligger sanning i allt detta, men det riskerar att leda till att vi inte ser vårt eget ansvar. För att komma vidare behöver vi kunna se vårt ansvar och våra möjligheter och söka efter vägar där alla, utifrån sina egna förutsättningar, kan bidra till lösningar.

Vrede kan vara en viktig, och kanske sund, reaktion på klimatkrisen. Vreden ger kraft! Om den kraften inte vänds i konstruktiv riktning tröttnar den ut oss, så det är viktigt att hitta sammanhang där vreden kan omvandlas till en långsiktigt hållbar

drivkraft för vårt engagemang. Vi behöver ett ”raseri” som drivs av kärleken till livet och allt levande.³¹

Depression är en vanlig reaktion i kris. Den som är deprimerad ser på livet genom negativa glasögon, ser problem men inga möjligheter. På liknande sätt kan man reagera på klimathotet genom att ge upp i förväg och ta till sig larmrapporterna men inte de positiva signalerna om vad som faktiskt går att göra och vad som görs. Svårigheterna med att ställa om samhället – minska utsläpp, förändra konsumtionsmönster och investera i nya energi- och transportsystem – överdrivs ofta. Kanske tror vi att livet i det hållbara samhället blir begränsat, materiellt torftigt och väldigt mycket tråkigare än idag? Men så behöver det inte alls vara. För att komma vidare behöver vi hjälpas åt att lyfta fram de positiva möjligheter som finns, att teckna lockande och möjliga framtidsbilder. Vi kan påminna varandra om tillfällen genom historien där människor tillsammans har löst svåra problem som upphävandet av slaveriet, avskaffandet av apartheid, skydd av ozonskiktet. Vi behöver hjälpa varandra att frigöra lusten till att bli delaktig i att göra det goda. När människor i kris kan börja agera tillsammans med andra släpper ofta den förlamande ångesten.

Även *idealisering* av det som har varit är en vanlig krisreaktion. Det förflutna var sällan så rosenrött som vi vill minnas det. På liknande sätt finns en tendens att idealisera vårt nuvarande samhälle när vi förstår att det inte kan fortgå som tidigare. Om nuet idealiseras blir all förändring en försämring. Vi får svårare

att upptäcka det positiva som förändringar alltid också rymmer. För att komma vidare behöver vi försöka se på det vi har med nykter blick, släppa förutfattade meningar och ha mod att ompröva gamla sanningar.

Genom *köpslående* (även med Gud) kan människor med hjälp av ett slags magiskt tänkande försöka återta kontrollen över livet: ”Om jag aldrig mer gör så här så blir jag frisk.” En del av de lösningar på klimatfrågan som diskuteras idag kan vara skenlösningar som förefaller handla mer om att förhandla bort hotet än om att åstadkomma en faktisk förändring. Det är viktigt att exempelvis olika former av klimatkompensation blir steg på vägen till verkliga lösningar, och att vi förvissar oss om att de lösningar på klimathotet som vi arbetar för påverkar orsakerna till klimatförändringarna och inte bara är samvetskosmetik.

Den bearbetning som krävs för att komma vidare från försvarsmekanismer till nyorientering och konstruktiv handling görs bäst i samverkan och dialog. Vi behöver få föra samtal där tankar, erfarenheter och perspektiv bryts mot varandra, samtal på många olika nivåer i samhället och som alla kan bidra till.

För att kunna delta i det samtalet och möta människors oro behöver kyrkan och enskilda själavårdare själva bearbeta dessa frågor på allvar. Att tala om det – det är första steget på vägen till befrielse från handlingsförlamning, individuellt såväl som kollektivt. En annan värld är möjlig! Det behövs positiva visioner om möjligheter, glädjen och det realistiska i en hållbar framtid.

På väg till den världen har kyrkan en ofrånkomlig roll som en plats där alla viktiga frågor har en hemvist.

Ansvar

Klimatförändringen är ett tydligt exempel på att vi bär ansvar för det som skett och för hur framtiden kommer att bli. Det är både ett gemensamt och individuellt ansvar. Som enskilda har vi ibland svårt att se vad vi kan råda över och vad som ligger bortom vår påverkan. Det är svårt att ta ansvar för Kinas utbyggnad av kolkraft, men som individer kan vi förändra vår livsstil och använda vår demokratiska rätt att påverka politiska beslut. Som gemenskap i kyrka och samhälle har vi ansvar för hur gemensamma tillgångar och medel används.

Den som vill göra rätt måste först identifiera vad som är fel. Destruktiva beteenden och strukturer behöver synliggöras för att kunna förändras. När det gäller individuella handlingar är det ofta inte så svårt att se vad som behöver ändras: använd mindre fossila bränslen, res klimatsmart, ät mer vegetariskt och kasta inte bort mat, och så vidare. Det gemensamma ansvaret kan vara svårare att se och påverka. Men ett samhälle som bygger infrastruktur på fossila bränslen, underlåter att införa effektiva styrmedel för att minska klimatutsläppen och sviker löften om stöd till utvecklingsländernas klimatarbete, det samhället är på fel väg. Begränsningarna i vår kunskap om exakt vilka vägar som är bäst får inte hindra oss från att fatta långsiktigt nödvändiga beslut.

”Jag har del i världens bortvändhet från Gud” heter det i en av syndabekännelserna som vi använder i Svenska kyrkan. Den formuleringen fungerar väl i samband med klimatfrågan. Den bejaktar det individuella ansvaret utan att förneka kollektivets roll och den tar den kollektiva dimensionen på allvar utan att omyndigförklara individen. Synd kan beskrivas som att ”missa målet” med livet eller som brustna relationer till Gud och skapelsen. Båda uttrycken är relevanta också i klimatfrågan. Vi missar målet att minska skadlig påverkan, vi skadar relationen till Gud, vår nästa och naturen och vi bidrar till en orättvis fördelning. Då behövs en omvändelse, en omorientering.

Skuld känslor, insikt om det egna ansvaret, kan signalera något viktigt, men de är ingen bra långsiktig drivkraft för förändring. Skuld som inte synliggörs och lyfts av oss tynger och riskerar att leda till vanmakt och sänkt självaktning. Så är inte heller syndabekännelsen i kyrkans gudstjänst ett självändamål eller en slutpunkt utan den leder fram till Guds förlåtelse och upprättelse. Vi har behov av förlåtelse och befrielse, många gånger. Att inte erkänna vad vi gjort fel eller att ge upp för att vi missat målet är inget alternativ.

Ansvaret ser olika ut för olika människor: de som har högre inkomster svarar oftast för en större klimatpåverkan än de med lägre inkomst, män påverkar oftast klimatet mer än kvinnor. Den som inte har gått i den andres skor gör gott i att vara försiktig med att uttala sig om den andres livsval, men vi bör ändå diskutera de förväntningar som kan ställas på alla människor i

samhället. Normer förändras, och i takt med att klimatfrågan får större betydelse kommer synen på vad som anses vara ett acceptabelt beteende också att förändras. För hundra år sedan var det acceptabelt att spotta på golvet. Vilka av dagens beteenden kommer framtida generationer att skaka på huvudet åt?

”Kommer det att gå bra, mamma?”

När vi relaterar klimatförändringen till våra barns och barnbarns framtid blir framtidsperspektivet längre men inte oöverblickbart. Att tala om barnen är att ställa sig själv i ansvarsposition. Förbrukar vi de resurser som nästa generation skulle ha haft att leva på? Lämnar vi en springnota som de som är barn idag och i morgon måste betala? Barnperspektivet är ofrånkomligt i klimatfrågan.

Hur talar vi med barn om klimatet? Eller kanske bättre: Hur lyssnar vi på barnen? Vad betyder ett barns drömmar, hopp och längtan i klimatutmaningens perspektiv?

Barns och ungdomars oro för världens framtid är kanske ännu större än vuxnas oro. Hur möter vi den oron? Hur kan vi tala om den utan att skapa missmod, och ändå inte undanhålla fakta eller bagatellisera problemen? Svaret är precis så enkelt och så svårt som för andra existentiella frågor vi talar med barn om. Mycket handlar om att vara ärlig och själv våga brottas med frågorna. Och liksom när vi försöker hantera vår egen oro: ta fasta på möjligheterna, hitta strategier för att gå in i och ut ur det som är svårt.³²

För vi över oro på våra barn om vi engagerar oss i klimatfrågor? Eller är det så att barn till föräldrar som engagerar sig i klimatfrågan inte bara är mer informerade än andra barn om de hot som finns utan också har lättare att se möjligheter?

En viktig aspekt av barnperspektivet på klimatkrisen är att vuxna aldrig får lämna över ansvaret på barnen. Det finns goda skäl för att tidigt undervisa barn om miljöfrågor och uppmuntra dem att engagera sig i klimatfrågan, men det är dagens generation vuxna som måste hejda klimatförändringen. Det vore ett svek att vältra över ansvaret på barn och unga och det skulle sannolikt innebära att vi missar möjligheten att förhindra den värsta klimatförändringen. Gemensamma beslut och initiativ behövs nu.

Hopp och framtidstro

Hoppet är en av de starkaste krafter som finns för förändring. Och hoppet är mer än optimism. Hoppet vill gå hand i hand med saklighet, det bemödar sig om en riktig analys av verkligheten och en realistisk syn på läget. Det intresserar sig för prognoser och antaganden om hur det kommer att gå i framtiden, men till skillnad från prognoserna – som bygger på kunskap om vad som redan hänt – bygger hoppet på vad som ännu är möjligt.

Hoppets hjärta slår i tron och kärleken. ”Tron är grunden för det vi hoppas på; den ger oss visshet om det vi inte kan se” (Hebreerbrevet 11:1). Tron kan ge oss en målbild som är realistisk och utmanande nog för att göra oss engagerade. För den kristne

bärs hoppet av uppståndelsetron, att livet är starkare än döden, och det hämtar sin kraft ur det transcendenta, den verklighet – Gud – som sträcker sig bortom den av oss redan kända. Därför kan hoppet frimodigt och trotsigt utmana samtidigt i tron på att en annan värld är möjlig här och nu.

Att bidra till en positiv förändring, att med sina ord och handlingar vara en del av lösningen på klimatproblemet, kan ge kraft och livsmening – oavsett om vi kan se konkreta resultat av våra ansträngningar eller inte, och oavsett om vi själva får uppleva frukterna av förändringen. När vi strävar efter ett långsiktigt perspektiv på oss själva och på vår egen roll i en större helhet blir det lättare för oss att vila i tillit till det vi kan göra och att det är gott, även om vi inte har facit i handen. En del av styrkan i kristen tro är att den ger människan hopp och kraft att, driven av kärlek, lämna vanmakten bakom sig för att förändra och skapa nytt.

Kommunikation i centrum

I en internationell workshop samtalande forskare, företagsledare och experter i it- och riskhanteringsbranschen om vad som behövs för att hantera de risker våra samhällen står inför.³³ Här är några exempel på vad de sade:

- Vi behöver berättelser som ger mod, förtroende och hopp inför kommande kriser och som därmed frigör handlingskraft.

- Ord har verklig betydelse; de förändrar verkligheten.
- Var finns de människor som kan verka för nödvändig förändring?
- Vi har så många brustna relationer som behöver helas.
- Kommunikation måste finnas i centrum.

Ord förändrar verkligheten. ”I begynnelsen fanns Ordet” säger Bibeln (Johannesevangeliet 1:1). Allt blir till genom det skapande ordet, och med förlåtelsens och försoningens ord kan det brustna helas och skapas nytt.

Behovet av berättelser för också tankarna till berättaren Jesus och hans liknelser som berör, utmanar och ger mod. Vem är till exempel den barmhärtige samariern för ekosystem som fallit i rövarhänder (Lukasevangeliet 10:25–37)?

Hur får man människor att verka för förändring? Kyrkan tillämpar i sin gudstjänst en beprövad metod: vi samlas, får redskap att möta livet och dess utmaningar och sänds ut i världen med ett meningsfullt uppdrag i Jesu efterföljd. Ord blir till handling, liksom Ordet en gång blev människa i Jesus Kristus. I nattvardens gemenskap – den som också kallas kommunion – möter vi honom då vi delar bröd och vin. Som kommunikanter vid nattvardens bord görs vi delaktiga i Kristi uppdrag. Från gudstjänsten bär vi med oss det mod, förtroende och hopp som det blir vår uppgift att kommunicera i världen.

Förmågan att skapa starka berättelser som ger positiva framtidbilder har alltid varit viktig för människans sätt att klara av

utmaningar. Kampen mot apartheid skapades ur en tro på en framtid där varje människa har samma värde. Martin Luther King sade inte: ”Jag har en mardröm” i sitt berömda tal för femtio år sedan, även om han hade anledning att känna stark oro. Han sade: ”Jag har en dröm!” Det var inte ett sätt att förneka den djupt oroande situationen. Det var ett sätt att lyfta hoppet om att en annan värld var möjlig.

Hoppet och drömmen om en hållbar och rättvis värld finns inneboende i varje bit bröd vi delar. Varje gång vi i kyrkan bryter brödet och delar vinet med varandra smakar vi framtiden som vi hoppas på samtidigt som vi påminns om att vi hör ihop. Varje nattvardsfirande handlar också om att vi tillsammans reser ett tecken som utmanar vanmakten och hopplösheten (*Den svenska psalmboken* 398). Det är en gemensam handling, inte en individuell akt. Mässan uttrycker relation: relationen mellan oss och Gud genom Jesus Kristus, vår relation till varandra och relationen till vårt eget framväxande jag och till hela skapelsen, över tid och rum. I en älskad bön ber vi: ”Uppenbara för oss ditt bords hemlighet – ett enda bröd och en enda mänsklighet.”

IV Jorden, hoppet och framtiden – hur kan vi tro?

”Jorden är Herrens med allt den rymmer, världen och alla som bor i den”, jublar psalmisten (Psaltaren 24). Psalmisten har en intuitiv uppfattning om världens och universums väldighet. Att Guds unika skaparkraft relativiserar varje mänsklig äganderätt lyser fram klart som solen. När jorden är Herrens är allt mänskligt ägande ytterst preliminärt. För den sakens skull är det dock inte oviktigt. Mycket träffsäkert fångar Psaltaren den ständiga dragkampen mellan människans svindlande storhet och förkrossande litenhet.

”När jag ser din himmel ... vad är då en människa att du tänker på henne?” (Psaltaren 8). Varför skulle Gud bry sig om det lilla stoftkorn i universum som en människa är? Och ändå, fortsätter psalmisten, gjorde Gud människan nästan till en gud och lät henne härska över Guds verk, över boskap och vilda djur, himlens fåglar och havets alla levande varelser.

Klimatfrågorna kastar ett skarpt ljus på vår mänskliga makt att åstadkomma både gott och ont och på vår litenhet inför risken av radikalt förändrade livsvillkor på vår planet.

Vad är då en människa och vad är hennes uppgift?

Människan är en del av skapelsen

Att världen är Guds skapelse är en i kristet tänkande självklar insikt, en förutsättning för allt annat. Allt skapat står i relation till Gud.

Bibeln börjar med två skapelseberättelser. Den första speglar livsvillkoren nära havet och på bördig mark (Första Moseboken 1:1–2:4a). Där sveper en gudsvind – Anden – fram över kaosvattnen ur vilka Gud skapar ett kosmos som rymmer olika livsformer. Gud skapar människan till sin avbild, till man och kvinna, och ger dem det uppdrag att härska över djuren som ofta tagits som ursäkt för en hänsynslös exploatering av skapelsen. Sedan betraktar Gud sitt skaparverk och ser att allt är ”mycket gott”, men detta är inte slutet på berättelsen. Det vidtar en vilodag som Gud gör till en helig dag. Vilan, sabbaten, blir en helig del av skapelsen.

Den andra skapelseberättelsen utspelar sig i ökenmiljö (Första Moseboken 2:4b–25). Det stora skaparundret är vattenflödet som väller fram ur jorden. Först nu kan det spira och gro! Gud formar människan av jord från marken och blåser in liv genom hennes näsborrar. Och Gud planterar Edens trädgård och gör människan till trädgårdsmästare för att ”bruka och vårda” den.

Ett med skapelsen, och ändå med ett speciellt uppdrag, så möter vi människor oss själva på Bibelns första sidor. Vi är gjorda av samma byggstenar som allt annat i universum. Poetiskt uttryckt, men också naturvetenskapligt korrekt, är vi alla byggda av stjärnstoft. Vi ingår i en sammanhållen livsväv.

Skapelsen kännetecknas av ett ömsesidigt beroende mellan allt skapat och av ett gemensamt beroende av Gud, som med sin skaparkraft oavbrutet upprätthåller skapelsen. I detta känner psalmisten igen Guds Andes verk: ”Du sänder din ande, då skapas liv. Du gör jorden ny” (Psaltaren 104; jämför också *Den svenska psalmboken* 476).

Utifrån skapelseberättelserna kan människans roll beskrivas som förvaltarskap. Förvaltare har i regel ett uppdrag på lång sikt. De kan ha långtgående fullmakter och stort ansvar men får aldrig glömma att det som de förvaltar inte är deras egendom. Det kommer en dag då resultatet av förvaltarskapet ska redovisas.

Förvaltarrollen kan vara tacksam att lyfta fram när vi söker efter ett bra sätt att förhålla oss till klimatfrågan. Förvaltarens befattningsbeskrivning är dock inte alldeles entydig och genom historien har människor begått vad vi idag inser har varit misslag. Förvaltarskapstanken har legitimerat samhällsordningar som kännetecknats av underordning och förtryck i stället för gemenskap och samverkan. Den har använts för att försvara koloniala och hierarkiska strukturer som nekat dem som befunnit sig vid skalans nedre ände deras fulla värde: kvinnor, barn, djur, växter, mineraler. Förvaltarskapstanken är med andra ord visserligen ett bra sätt att betona att vi människor är en del av skapelsen och har ett särskilt ansvar, men den kan inte fungera som enda modell för att tolka det ansvaret.

Människan är skapad med-skapare

”Av jord har du kommit, jord ska du åter bli” – begravningsgudstjänstens ord anknyter till vår radikala jordiskhet. Men gudstjänsten stannar inte där utan fortsätter med orden ”Jesus Kristus, vår Frälsare, ska uppväcka dig på den yttersta dagen” eller ”Jesus Kristus är uppståndelsen och livet”.

Hjärtat i kristen tro är att Gud själv valt att bli människa i Jesus Kristus. Honom beskriver Bibeln som vår broder och förebild, som försonaren, segraren över döden och ”den osynlige Gudens avbild, den förstfödde i hela skapelsen” (Kolosserbrevet 1:15). Att Gud själv blir mänsklig materia ger en ännu radikalare samhörighet mellan Skaparen och skapelsen: i Jesus blir Gud vår medmänniska i världen.

I nyare teologi talas om människan som ”skapad med-skapare”.³⁴ På ett nydanande sätt fångar detta begrepp vår mänskliga dubbelhet. Vi är skapade, beroende, begränsade, förgängliga, små. Och vi är kreativa, både i vårt skapande och i vårt förstörande, uppfinningsrika i våra ständiga försök att tänja våra gränser och att, drivna av vår inneboende nyfikenhet, gå över gränsen mellan det som är för handen (det immanenta) och det som ligger därbortom (det transcendenta). På det viset är vi obotligt religiösa.

Att tala om människan som skapad medskapare innebär en radikaliserings av förvaltarstanken som inte är helt okontroversiell. Bibeln har ett ord för ”skapa” som bara används för Gud, eftersom Guds skapande är något helt annat än

människans pysslande med naturen. Därför har man länge stannat vid att tala om människan som Guds medarbetare. Detta begrepp uttrycker dock inte lika bra spänningen mellan vår litenhet och vår storhet, vår begränsning och vår gränslöshet, våra misslyckanden och våra framgångar.

Sedan ett drygt halvsekel vet vi att mänsklig uppfinningsrikedom har gett oss möjligheten att med kärnvapen ödelägga skapelsen på vår planet. Om mänsklig uppfinningsrikedom och handlingskraft nu ger oss möjligheten att värna om skapelsen genom att hejda klimatförändringarna vet vi inte ännu. Men synen på oss själva som skapade medskapare är i alla fall ett incitament för att mobilisera de bästa resurser som vi har utan att för den skull förneka vårt radikala beroende och våra gränser.

Med dessa tankar om människan och skapelsen har vi rört oss bort *från en antropocentrisk livssyn* som förnekar människans beroende av Skaparen och övriga skapelsen och som ser den icke-mänskliga skapelsen som ett medel för att maximera mänsklig nytta. Vi har i stället slagit in på vägen *till en skapelseorienterad livssyn* som betonar ömsesidigheten i relationerna inom skapelsen och mellan Gud och skapelsen, utan att för den skull ge upp människans särskilda roll och uppdrag. Detta möjliggör en realistisk och balanserad syn på natur och skapelse. Naturen är inte bara romantisk och vacker. Naturen är inte heller bara ett lager av resurser som kan exploateras. En skapelseorienterad livssyn är ett alternativ både till en verklighetsfrämmande romantisering och till en hänsynslös exploatering.

Detta sätt att tänka är idag brett förankrat i de kristna kyrkorna. Dokumentet *Tillsammans för livet: Mission och evangelisation i en värld i förändring* till Kyrkornas världsråds generalmöte i Busan, Sydkorea, 2013 säger (under punkt 19 *Mission och den blomstrande skapelsen*):

Mission är överflödet av den oändliga kärleken i treenigheten. Guds mission börjar med skapelsen. Skapelsens liv är sammanflätat med Guds liv. Guds andes mission omfattar oss alla i en oändlig nådesakt. Vi är därför kallade att röra oss bortom ett snävt människocentrerat synsätt för att i stället omfatta mission som ger uttryck för vår försonade relation med allt skapat liv. Vi hör jorden ropa när vi lyssnar till ropen från de fattiga och vi vet att från dess början har jorden ropat till Gud över mänsklighetens orättvisa (1 Mos 4:10).

Hoppets folk

Hur ska vi då leva för att värna om skapelsens liv? I Matteusevangeliet (16:25) säger Jesus något som tycks vända upp och ner på den vanliga ordningen: ”Den som vill rädda sitt liv skall mista det, men den som mister sitt liv för min skull, han skall finna det.” Vad betyder det inför klimatutmaningen? Kanske detta: Den som får sitt värde av att befinna sig högst upp i en hierarki måste alltid försvara sig och har allt att förlora. Det är

detta som händer om vi människor gör anspråk på att vara skapelsens herrar. Om vi däremot ger upp vår *position* till förmån för en *relation*, då har vi något att vinna. Om vi ser vår relation till den övriga skapelsen och till Gud, då mister vi vår position som alltings centrum och mått men vinner en gemenskap som innebär tillit, hopp och liv.

I nästa vers fortsätter Jesus (Matteusevangeliet 16:26) ”Vad hjälper det en människa om hon vinner hela världen men måste betala med sitt liv? Med vad skall hon köpa tillbaka sitt liv?” Konsumtion som livets mening har aldrig gått ihop med kristet liv.

Det behövs omvärderingar för att motverka de hot vi har identifierat (närsynthet, kortsiktighet och nationalism) och för att möjliggöra ett handlingskraftigt hopp inför de globala och långsiktiga utmaningar som mänskligheten står inför. Vi kan vinna nytt liv genom att ge upp och förlora gammalt liv.

Ibland frestas vi att söka svaren genom att i huvudsak se in i backspegeln. I en svår situation är det lätt att tänka att det kanske var bättre förr och att vi bör gå tillbaka till ”gamla” värderingar. Som kristna är vi dock bärare av en tradition som kräver att vi i varje tid strävar efter att förstå nuet och se framåt. Vi är inte ett backspegelsfolk utan ett hoppets folk. Kristus har uppstått från döden och sprängt tidens gränser. Vi tror att Gud kommer oss till mötes ”framifrån”.

Ordet *kairos* betecknar i bibeln ofta det rätta tillfället, det tillfälle som utmanar oss att svara an på Guds kallelse. Det finns ögonblick som är avgörande och kräver handling. I Markus-

evangeliet står det att Jesus förkunnade Guds budskap och sade: ”Tiden är inne, Guds rike är nära. Omvänd er och tro på budskapet” (Markus 1:14–15). Orden om att ”tiden är inne” handlar om att inte missa möjligheten till förändring: *nu* är den rätta tiden.

Framtiden är inte en prognos – den är alla möjligheters möjlighet. Den är mer än det som vi kan sluta oss till utifrån vår historia och vårt nu. Framtiden är det som kommer emot oss och bär smaken av Guds löfte att fullkomna skapelsen. Uppenbarelseboken talar om hur Gud själv ska vara hos människorna och torka alla tårar från deras ögon: ”Döden skall inte finnas mer, och ingen sorg och ingen klagan och ingen smärta skall finnas mer. Ty det som en gång var är borta” (Uppenbarelseboken 21:3–4).

Visionen av Guds rike

Två saker vet vi: vi kommer aldrig att kunna förverkliga den fullkomliga världen, Guds rike. Men genom Jesus har vi en vision av Guds rike som ger oss all anledning att bygga en värld som förverkligar så mycket som möjligt av denna vision. I kyrkan ber och arbetar vi för att människor ska komma till tro och skapelsen återupprättas. Det innebär: aldrig mindre än tacksamhet för skapelsen och ödmjukhet inför vår roll och vårt livsdrag, aldrig mindre än strävan efter rättvisa, solidaritet, fred och försoning! Vad det än gäller så måste kristen tro tänka in de ut-sattas perspektiv och handla utifrån det. ”Låt oss lyssna till de

röster som ofta kommer från marginalerna och dela deras lärdomar om hopp och uthållighet”, som Kyrkornas världsråds budskap från generalförsamlingen i Busan i november 2013 har uttryckt det.

Visionen av Guds rike bärs inte av en längtan tillbaka till paradiset. Uppenbarelseboken målar inte bilden av ett återuppstått Eden utan av ett samhälle där natur och kultur förenas i den heliga staden som är full av Guds härlighet. Där finns vatten till fyllest och där står livets träd ”mitt på den stora gatan”, ett träd som bär frukt varje månad och vars blad är läkemedel för folken. Här får inte bara var och en det bröd hon eller han behöver. Här finns läkedom för alla. Ingen förbannelse finns mer (Uppenbarelseboken 22:2–3).

Mot dessa visioner står vår och världens verklighet. Den djupa dubbelhet som sitter i märgen på allt mänskligt ger oss erfarenheter av misslyckande, vanmakt, besvikelse och ondska. Med eller utan klimatförändringar konfronterar oss naturens gång med frågor efter mening och en historia av utveckling till priset av lidande och död. Sett ur det perspektivet kan skapelsens historia framstå som en passionshistoria av kosmiska mått. Kristen tro lever av övertygelsen att denna kosmiska passionshistoria genomkorsas och genomlyses av en än mer lidelsefull passion: Guds kärlek till världen.

En fastepsalm (*Den svenska psalmboken* 438) som lyfter fram korsets kosmiska betydelse kan ge inspiration när vi begrundar hur vi bör förhålla oss till klimatfrågan:

Du som i alltets mitt har ställt
det kors där du ger ut dig själv
har gett oss denna fastetid
till läkedom och ljus och liv.

Psalmen väjer inte för vårt ansvar eller vår del i världens bortvändhet från Gud och från visionen av Guds rike:

Vår synd är stor. Vi förebrår
oss själva och i ängslan gå.
Men du som alla synder bär
långt större än vårt hjärta är.

Friheten att få börja på nytt utgör den kristna trons livsluft. Möjligheten till förlåtelse och försoning gör att vi inte behöver bortförklara skulden utan kan kännas vid den och i kraft av förlåtelsen ta itu med dess konsekvenser, våga gå vidare och pröva nya steg – trots att vi vet att vi kommer att göra misstag även i framtiden. Psalmen fortsätter:

O Jesus, frigör med ditt ord
den bundna kraft som i oss bor,
att dig vi tjänar, dig vi ser
i dem vi är tillsammans med.

Befriade till handling

Som skapade medskapare kan vi ha en realistisk uppfattning om vår förmåga och om vår brist på förmåga. Vår lutherska tradition tröttnar aldrig på att påminna oss om att vi är ”rättfärdiga och syndare på en och samma gång”, rättfärdiggjorda av nåd och genom tro. Vi vet att vi, när allt kommer omkring, lever mer av det vi får än av det vi gör. Vi lever av nåd. Det är en Guds gåva till oss att vårt värde i Guds ögon inte beror på våra prestationer utan på den kärlek Gud har till oss.

Därför vågar vi tro att den bundna kraft som bor i oss och hela mänskligheten ska kunna frigöras för skapelsens bästa. Vi bekänner att vi genom vår del i den negativa klimatpåverkan har del i världens bortvändhet från Gud, samtidigt som vi vet att vi som förlåtna syndare kan åstadkomma förändring, trots att vi saknar både den fulländade kunskapen och den perfekta viljan. Vi kan ha en realistisk syn på allt som står emot det goda i och omkring oss och i hela skapelsen och ändå odla lusten och viljan att värna och vårda det goda.

Vår tillit kan skifta, och den får sina törnar av livets utmaningar, men löftet och uppdraget som Gud ger oss står alltid kvar. Dopet märker oss för alltid med skapelsens livgivande vatten och löftet om Guds trofasthet. På denna grund är det möjligt att vända om från destruktiva sätt att leva och att tänka om när det gäller hur vi lever. Den ”dagliga omvändelsen” som Luther talade om är ett annat ord för att dagligen justera kompassen i riktning mot nåd, frihet och kärlek.

Grundtonen i trons liv är hela tiden den frihet som getts oss och den frimodighet det ger oss. Det vi gör av kärlek till Gud, skapelsen, varandra och oss själva är ett svar på den gudomliga kärlek som strömmar i och genom skapelsen och därmed också i och genom oss. Tydligast gestaltas den i Jesu Kristi självutgivande kärlek till världen. I ett kristet perspektiv är allting gåva innan det blir en uppgift.

Vad får vi hoppas på när det gäller världens framtid?

Frågorna om jordens och mänsklighetens framtid aktualiserar åtminstone två olika linjer i kristet tänkande. På teologiskt fackspråk talar man om apokalyptik och eskatologi.

Apokalyptik är en genre som känns väl igen också från filmvärlden. Sådana filmer handlar till stor del om katastrofer och skildringar av världens undergång. I likhet med bibelböcker som Uppenbarelseboken (på grekiska *Apokalypsis*) målar de upp ett dramatiskt scenario av vad som antas ske vid tidens slut.

I kyrkornas värld är dessa händelseförlopp kopplade till tanken på Kristi återkomst, som är något att längta efter och se fram emot. Det har därför i kristna sammanhang förekommit strömningar som utifrån ett apokalyptiskt tänkande har motsatt sig allt engagemang för miljö och skapelse: det vore ju att fördröja den efterlängtade dag då Kristus kommer.

Apokalyptiken tycks utöva en oemotståndlig lockelse för vår mänskliga fantasi. Att låta den få konsekvenser som hotar jorden och mänskligheten är dock ett för Svenska kyrkan, och de

flesta andra kyrkor, främmande sätt att tänka. Tvärtom har frågor om hållbar utveckling kommit att ta allt större plats i kyrkornas liv. Kyrkornas världsråd har under lång tid arbetat med sambandet mellan rättvisa, fred och skapelsens integritet. Trots detta har inte apokalyptiken blivit överflödig. Till exempel ser vi idag att den forskning som studerar uppkomst och utveckling av komplexa system (emergensforskning) uppmärksammar katastrofer som viktiga moment i en sådan utveckling. Detta skapar nya referenspunkter till den apokalyptiska traditionen inom teologin.

Eskatologi handlar ordagrant om de ”yttersta” tingen, i både tidlig och existentiell bemärkelse. Där ryms frågor om vad som händer när den allra sista kalendern tar slut, men också frågan om vad som ytterst ger mening åt det liv vi lever och vad som finns bortom döden. Eskatologin ställer frågan om vad vi får lov att hoppas i hela dess bredd och radikalitet. Dess svar är ett löfte – att när allt tar slut så är Gud nära. När livgivaren, den heliga Anden, har återvänt till sitt ursprung, när befriaren Jesus Kristus har överlämnat allt till Gud, då blir Gud ”allt, överallt” (Första Korintherbrevet 15:28).

I modern tid har eskatologins betydelse som beskrivning av tidens slut, den stora kosmiska finalen, hamnat mer och mer i bakgrunden. I stället har intresset vuxit för eskatologin som Guds löfte om det eviga livet. Det löftet är själva källan till det okuvliga hopp som genomsyrar alla våra ansträngningar för att bygga en bättre värld och därmed förverkliga något av Guds

rike under världens villkor. Ett sådant okuvligt hopp talar ur de legendariska orden som tillskrivs Luther: ”Även om jag visste att världen skulle gå under i morgon, skulle jag plantera ett äppelträd idag.” Det kristna hoppet är djärvt och kanske även trotsigt därför att det bottnar i frihet.

Hoppet visar sin kraft i vardagslivet och får sin energi i kyrkans gudstjänstliv och kyrkoårets växlingar. Advent är väntan på den Gud som kommer till oss framifrån: framtiden är mer än en förlängning av nuvarande villkor. Fastan är påminnelse om vårt beroende av Skaparen och skapelsen, om att kärlekens väg också är lidandets väg och att Gud i Jesus Kristus har gått den vägen till det yttersta. Inget mänskligt är Gud främmande, korset i alltets mitt famnar om det kosmiska lidandet liksom vårt eget personliga. Påskan är – som varje söndag – firandet av livets seger över döden. Vi ser hela skapelsen stråla i påskens glädje, som det heter i påskens nattvardsliturgi. Den långa trefaldighetstiden med sin gröna liturgiska färg är växtens och mognadens tid, en övning i samklang av andligt liv och vardagsliv.

Lovsång och litania, gloria och kyrierop, delande av bröd och vin i mässan, hjärtats och kroppens bön – den ordlösa och den ordrika –, pilgrimsvandringen, bibelstudium, psalmer och hymner ... det finns outtömliga sätt att odla det hopp som Skaparen lagt ner i oss skapade medskapare. Vi kan och vi måste ägna oss åt det odlingsarbetet inför de utmaningar som ligger framför oss.

I det arbetet blir samverkan med andra delar av den kristna kyrkan och med andra religioner allt viktigare. Redan 2008 inbjöd ärkebiskop Anders Wejryd till ett internationellt och interreligiöst klimatmöte i Uppsala. I samband med detta möte undertecknades ett manifest som ännu äger giltighet.³⁵ På olika sätt har det spridits och använts i internationella sammanhang. Det citerades i ett upprop undertecknat av bland andra Dalai Lama, rabbinen Awrham Soetendorp och ärkebiskopen i Kapstaden Thabo Cecil Makgba till Rio +20-mötet 2012.³⁶ Inom Kyrkornas världsråd nämns Uppsala klimatmanifest ofta i klimatarbetet.

Våren 2013 uppvaktade ledarna för den evangelisk-lutherska kyrkan i USA, den episkopala kyrkan i USA och Svenska kyrkan tillsammans amerikanska politiker om klimatfrågan. Kyrkoleddarna undertecknade en gemensam förpliktelse till att hålla hoppet levande inför klimatförändringen genom att ta fasta på den kunskap som finns tillgänglig, genom självkritik och omvändelse, genom det världsomspännande nätverk som kyrkorna är och genom dialog och påverkansarbete. De skriver:³⁷

Som kristna lever vi inte i förtvivlan och sorg inför graven, utan i ljuset av den uppståndne Kristus. Vårt hopp om uppståndelse grundas på löftet att hela Guds skapelse ska förnyas och återställas, vilket ger oss energi, styrka och uthållighet inför de stora utmaningar som väntar. För oss är löftet inte något abstrakt utan en utmaning till oss att gå en annan väg och tjäna som Guds händer i arbetet med att hela brustenheten i vår lidande värld.

V Vad gör vi nu? Vägar framåt

VÅR SKAPELSE- OCH människosyn utmanas av att mänskligheten håller på att förändra förutsättningarna för livet på jorden. De etiska frågorna spetsas till. I en värld där vi vet om att det finns ett tak för hur mycket naturresurser vi kan ta ut måste det också finnas ett ”golv” – ett socialt golv som har sin grund i alla människors lika värde och rätt till ett dragligt liv.

Enligt kristen tro ska de mest sårbara och utsatta stå i centrum för våra tankar och vår omsorg.

”Herre, när såg vi dig hungrig och gav dig mat, eller törstig och gav dig att dricka? När såg vi dig hemlös och tog hand om dig eller naken och gav dig kläder? Och när såg vi dig sjuk eller i fängelse och besökte dig?” Kungen skall svara dem: ”Sannerligen, vad ni har gjort för någon av dessa minsta som är mina bröder, det har ni gjort för mig” (Matteusevangeliet 25:37–40).

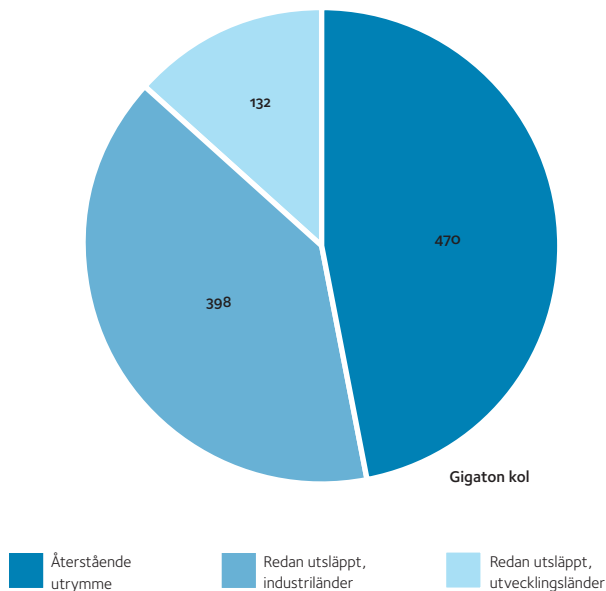
De som drabbas först av klimatförändringen är de som har bidragit minst till att skapa den. De lever i fattigdom, med liten kapacitet att hantera torka och översvämningar, och de flesta av dem lever i just de delar av världen där problemen med

klimatrelaterade katastrofer förutspås bli som störst. Dessutom riskerar de att berövas rätten till utveckling, om de inte ges stöd för en kraftfull utveckling av förnybara energikällor. Billig fossil energi har varit en viktig byggsten i de rika ländernas välstånd. Att industriländerna därmed nästan gjort slut på atmosfärens förmåga att ta emot utsläpp måste ur det perspektivet betraktas som djupt orättvist. Mot den bakgrunden är det förståeligt att det finns en misstänksamhet hos många länder när västvärlden vill tala klimat. På vems villkor ska nödvändiga åtgärder ske?

Kristen tro har en vision om utjämning. Aposteln Paulus skriver till församlingen i Korinth:

Men jag vill pröva äktheten i er kärlek genom att ställa den mot andras hängivenhet. Ni känner vår herre Jesu Kristi stora gåva: han, som var rik, blev fattig för er skull, för att ni skulle bli rika genom hans fattigdom ... Meningen är ju inte att andra skall få det bättre och ni få det svårt. Nej, det är en fråga om jämvikt; nu skall ert överflöd avhjälpa deras brist, för att en annan gång deras överflöd skall avhjälpa er brist. Så blir det jämvikt, som det står skrivet: Han med mycket fick inte för mycket, han med litet fick inte för litet (Andra Korinthierbrevet 8:8ff).

Som kristna måste och vill vi verka för befrielse ur fattigdom och för ett rättvist delande. Det handlar om mer än att fördela tillgångarna mellan människor. Ett skapelseorienterat synsätt

FIGUR 3. DEN GLOBALA KOLBUDGETEN. Om vi ska ha en rimlig chans att klara tvågradersmålet får sammanlagt 1000 miljarder ton kol släppas ut under det närmaste årtusendet. Drygt hälften av detta utsläppsutrymme är idag förbrukat, till största delen av de tidigt industrialiserade länderna. Hur bör det återstående utsläppsutrymmet fördelas?

KÄLLA: Naturskyddsföreningen, som baserar bilden på figur SPM10 i IPCC:s senaste klimatrapport, "Summary for policy makers", samt diagrammet på s. 120 i "Technical summary". Underlag till bedömningen av u-ländernas andel av utsläppen kommer från Mathias Friman, 2013, Historical Responsibility: Assessing the past in international climate negotiations (Linköping Studies in Arts and Science 569).

innebär att vi behöver inkludera hela skapelsen när vi tänker rättvisa och fred.

Rättvisa handlar inte bara om att avstå ekonomiska medel till någon långt borta. Det handlar lika mycket om att ge ekologiskt utrymme till dem som lever idag och som kommer att leva i framtiden genom att minska vårt eget utnyttjande av jordens resurser. Klimatförändringarna är i grunden en fråga om global rättvisa. Klimatfrågan bör hanteras som en del av mänsklighetens dubbla utmaning – att hejda klimatförändringarna samtidigt som miljarder människor ges chansen till utveckling, bort från fattigdom och förtryck.

Ofta diskuterar vi hur snabbt och kraftigt utsläppen måste minska i termer av procentsatser och årtal. Ett annat sätt att synliggöra klimatutmaningen är att istället med en så kallad kolbudget visa hur mycket kol vi sammanlagt får släppa ut. I IPCC:s senaste rapport har klimatforskarna beräknat de kumulativa utsläppen sedan 1860 och konstaterar att det sammanlagt får släppas ut 1 000 miljarder ton kol i atmosfären under det närmaste årtusendet om vi ska ha en rimlig chans att klara målet om maximalt två graders global uppvärmning. 470 miljarder ton finns kvar av denna ”budget” som tar slut om drygt trettio år om utsläppen fortsätter ligga på dagens nivå.³⁸ De globala utsläppen ökar emellertid, vilket gör att kolbudgeten riskerar att överskridas ännu snabbare. Figur 3 visar hur stor del av de totala utsläppen som hittills har gjorts av ”industriländer” respektive

”utvecklingsländer”. Fördelningen av det återstående utsläppsutrymmet är en fråga om rättvisa.

Fred med jorden blir mer och mer en förutsättning för fred mellan folken. Oljans roll i många av världens konflikter har länge varit uppenbar. Konflikter som kommer att förstärkas av klimatförändringar är ännu inte lika tydliga, men konkurrensen om begränsade resurser som vatten, jordbruksmark, luftrum och havsområden skapar redan idag spänningar som kan komma att förvärras när klimatet ändras. Brist på mat och hållbara försörjningsmöjligheter skapar otrygghet och flyktingströmmar samt bidrar till konflikter.

Det behövs ett uppvaknande bland världens beslutsfattare – de måste inse att det inte går att vinna kriget mot planeten eller att förneka att planeten har gränser. Vi måste sluta fred med jorden. För de fattigas och sårbaras skull, för framtida generationers skull och för skapelsens integritet.

Små och stora steg: värderingar och beteenden

När nu utmaningen är så stor, vad hjälper det då med de små stegen? Om världens beslutsfattare tvekar, vad spelar det då för roll om jag själv går in för återvinning och tar tåget i stället för bilen?

Förmågan att tänka stort och radikalt behövs – men också de små enskilda stegen.³⁹ Klimatfrågans omfattning får inte skapa missmod och handlingsförlamning. Även den längsta resa börjar med ett första steg.

Det krävs både beteende- och värderingsförändringar och det finns en växelverkan mellan dem. Små förändringar i vardagsbeteendet kan leda till värderingsförändringar som i sin tur leder till nya beteendeförändringar. En rutin att släcka lampor och stänga av stand-by-funktioner kan få oss att reflektera över vår energianvändning. Små steg för att öka det vegetariska inslaget i maten kan väcka frågor om köttproduktionen.

Små beteendeförändringar kan också bereda mark för större förändringar. När vårt beteende förändras påverkar det hur vi tänker om vårt agerande. Och när våra värderingar förändras förbereds vi för de politiska beslut som måste fattas för att stora steg ska kunna tas. De små beteendeförändringarna utgör också en positiv möjlighet för individen att leva i enlighet med sina egna värderingar. Praktiska förändringar i vår privata vardag får dock inte bli en förevändning för att inte bejaka gemensamma förändringar. De får inte heller ta så mycket energi att de blir något vi gör istället för att verka för gemensamma och politiska lösningar.

Individen och det gemensamma ansvaret

Ibland läggs ansvaret för klimatomställningen i hög grad på individen, som ska ändra sin bostad och sina köp-, res- och matvanor. Men det finns gränser för hur mycket individen kan minska sin klimatpåverkan. Det går inte att lämna bilen om inte kollektivtrafiken är utbyggd, och enskilda personer kan inte göra de investeringar som behövs i klimatomställningen. Forskare varnar för en övertro på hur mycket som kan åstadkommas

genom att enskilda konsumenter förändrar sitt beteende, och de efterlyser en politik som på ett systematiskt sätt gör det lättare än idag för individen att göra klimatsmarta val.⁴⁰

Men det räcker inte heller med enbart politiskt styrda förändringar. Samspelet mellan individuell och kollektiv förändring är avgörande. Individer är inte i första hand konsumenter utan medborgare som kan vara delaktiga i politiska förändringar och som kan bekräfta och stötta varandra i gemenskaper. När engagerade medborgare organiserar sig, ställer krav på en tydlig politik och visar på alternativa möjligheter vågar politikerna fatta modiga beslut. Vi måste alltså möta klimatutmaningen *tillsammans*.

Under stora delar av förra seklet var kampen mot fattigdom och för en gemensam välfärd en sammanhållande vision för det svenska samhället. Mot slutet av seklet, när stora delar av den visionen var uppfylld, ersattes den i hög grad av framtidsbilder som handlade mer om individers frihet och drömmar. Tillvaron i en fattigare tid och i fattigare länder ska inte romantiseras. Men man ska inte heller blunda för att något väsentligt går förlorat med den ökande individualismen.

Det tillhör kristen övertygelse att den individuella drömmen inte räcker för att skapa ett meningsfullt liv. Livets mening finner vi i gemenskap, delande och solidaritet. Det är positivt att klimatfrågan innebär en möjlighet till förnyad gemenskap med människor över tid och rum, med naturen och med Skaparen. Det

ligger något gott i att vår generation gemensamt bär ett stort, globalt uppdrag att hejda klimatförändringen.

Politik, konsumtion och ekonomi

Sverige har tillsammans med andra industrialiserade länder ett historiskt ansvar för de utsläpp som vi gjort under lång tid och som har bidragit till dagens temperaturhöjning. Sveriges sociala och ekonomiska samhällsstruktur och geografiska läge, med god tillgång till såväl biobränslen och solenergi som vind- och vattenkraft, ger oss dessutom särskilt goda förutsättningar för en klimatomställning. Sverige har därför förutsättningar att bli ett föregångsland som visar att en klimatomställning är möjlig att förena med bibehållen ekonomisk välfärd.

Användningen av fossila bränslen måste fasas ut. Ambitionen om en snabb klimatomställning måste genomsyra all politik och det internationella engagemanget måste bäras av ett tydligt rättviseperspektiv. Historien lär oss att en snabb omställning är möjlig om viljan och motivationen finns. I början av andra världskriget ställdes produktionen om fullständigt i många länder på bara ett par månader – och vi närmar oss en punkt när denna drastiska jämförelse blir allt mer relevant.

Utifrån ett rättviseperspektiv har Sverige också ett ansvar att bidra till utvecklingsländernas klimatanpassning och klimatomställning. Vårt klimatstöd ska inte tas från de resurser som Sverige sedan tidigare har avsatt för att bidra till att minska den globala fattigdomen.⁴¹ Tekniska och organisatoriska lösningar

som utvecklas och genomförs i Sverige ska vara möjliga att tillämpa i större skala så att de kan bidra till klimatomställningen i andra delar av världen genom att tekniskskiften tidigareläggs.

Det behövs politiskt beslutade styrmedel för att synliggöra kostnader av negativ miljöpåverkan och påskynda en omställning. Nya tankesätt, ekonomiska modeller och välfärdsmått behöver utvecklas som kan hjälpa oss organisera ett samhälle som främjar mänsklig välfärd och som inte överskrider planetens gränser.

Det behövs ledarskap. Inte bara i politiken; i företag och på skolor, i föreningar och familjer, i kyrkor och församlingar behövs människor som formulerar visioner, vågar ta ställning och tar konkreta initiativ, som inte ängsligt väntar in vad andra ska göra och tycka.

Det gäller livet

Vi medborgare – väljare och politiker – behöver hålla klimatfrågan levande och angelägen även när media tröttnar på den. Vi måste odla vår förmåga att agera långsiktigt – tänka längre än en mandatperiod – och vi måste kunna hålla liv i mer än en fråga åt gången. Det måste vara möjligt att minska användningen av fossila bränslen och samtidigt arbeta vidare med frågor om lokal och global rättvisa, den globala vattensituationen, biologisk mångfald med mera.

Vi behöver strategier för att övervinna de mentala, sociala och politiska trögheter som försvårar den nödvändiga omställningen.

Vi får inte blunda för intressekonflikter. Om några drabbas negativt av förändringar måste de kanske kompenseras så att inte förändringsarbetet förlamas. Det måste finnas en grundläggande tillit till samhällsgemenskapen, att vi bär varandras bördor när de blir för tunga för någon.

I omställningen behöver vi pröva olika strategier och bejaka mångfalden av idéer och lösningar. Ny teknik är helt nödvändig, men det vore riskabelt att förlita sig på tekniska superlösningar.⁴² Runt om i världen finns exempel som tål att granskas och låta sig inspireras av, alltifrån en statsledd omställning av energisystemet i Tyskland till praktiska lösningar som utvecklas på lokal nivå.

Hur ska svenska folket konsumera i framtiden? Kommer vi att betala för sånglektioner snarare än för att ligga på stranden i Thailand? Den identitetsskapande konsumtionen ökar idag – människors val av boende, resor och kläder utgör i allt högre grad ett uttryck för identitet. Identitetskonsumtionen är sällan priskänslig, och vi kan redan se hur det i många grupper ger status att köra miljöbil eller äta klimatsmart mat. Här kan det finnas en drivkraft till att minska utsläppen från konsumtionen. Men nog behöver vi tänka igenom våra konsumtionsmönster på ett mer grundläggande sätt. Konsumtion av varor ger större utsläpp än tjänstekonsumtion, och privat konsumtion större utsläpp än offentlig. Vetskapen om att offentlig konsumtion i hög grad består av vård, utbildning och omsorg understryker ytterligare att balansen mellan varor och tjänster behöver uppmärksammas.

Vi tror och hoppas att vi kan se nya allianser mellan till exempel den naturvetenskapliga klimatforskningen, lycko- och välfärdsforskningen och religion. Genom att visa hur energiomställning, hållbarhet och välfärd befrämjar varandra kan lusten till god förändring stärkas. Om det kan visas att ett klimatsmart liv också är ett lyckligare liv är mycket vunnet: då ökar beredvilligheten att ge upp gamla mönster.

Framtiden börjar nu

Klimatkrisen ställer oss inför ett *kairos*-ögonblick, det rätta tillfället att förändra till det bättre. Det kan vara tillfället att inleda ett uppbrott från sådana livs- och konsumtionsmönster som förtrycker och förslavar människor.

Värderingsförändringar handlar om mer än teoretiska principer, och när klimatfrågan väcker både oro och hopp hos människor så är detta inte bara flyktiga känslor. Frågan rymmer existentiella komponenter som inte ska underskattas eller förbises. Ett samhälle som förstår krisens existentiella dimensioner vinner på att låta de religiösa traditionernas sociala och etiska ”kapital” få bidra till ett hållbart samhällsbygge. Dessa äger ofta en kulturell integritet, ett andligt djup och en moralisk kraft som de sekulära perspektiven kan sakna.

Att kunna se vårt tidsperspektiv i relation till ett evighetsperspektiv är befriande – om inte annat för att kunna höra skapelsens rytm bortom kvartalsrapporternas och mandatperiodernas

snabba tickande. Här finns den långsynthet som är nödvändig för att möta klimatutmaningen.

Det behövs motkrafter mot tidens budskap om att vårt värde som människor är beroende av vad vi presterar och vad vi konsumerar. Kyrkor och andra religiösa samfund står för värderingar och sammanhang som ger människor identitet och mening, utan att detta är kopplat till konsumtion. Kyrkor är platser där vi kan vidga våra individuella – och ofta konsumtionskopplade – drömmar och framtidsvisioner till gemensamma framtidsbilder. Även litteratur, konst, film och andra kulturyttringar bidrar till en existentiell bearbetning av de frågor som klimatutmaningen väcker. Kyrkan gör rätt i att lyssna till dessa, lära av dem och bidra till dem och aktivt ta del i det offentliga samtalet.

Som kyrka ska vi bereda plats för det existentiella samtalet och vara beredda att i själavård möta människors frågor kring klimatutmaningen. Genom kyrkans liturgi, riter, sånger, böner och förkunnelse hittar vi språk, kraft och inspiration för att förändra vårt liv och påverka samhället.⁴³

Svenska kyrkan är också en organisation som använder energi och andra materiella resurser, som äger och förvaltar mark och byggnader. Svenska kyrkan har därmed en betydande påverkan på miljö och klimat, och vi är medvetna om att det fortfarande finns brister i kyrkans agerande i detta avseende. Ambitionen måste emellertid vara att vi inom alla dessa områden ska agera så att kyrkan bidrar till klimatomställningen.

Med detta biskopsbrev vill vi visa att det utifrån en kristen livssyn även inför klimatutmaningen finns vägar framåt som förenar sakkunskap med ett starkt hopp. Det är vår avsikt att det ska bidra till att frigöra den så nödvändiga goda handlingskraften både individuellt och kollektivt.

Tillsammans med kyrkor, organisationer och politiska ledare i alla länder vill vi verka för att kraftfulla och bindande klimatavtal träffas. Vårt engagemang börjar inte nu och stannar inte här. Vårt engagemang kommer att fortsätta. De närmaste åren är sannolikt avgörande för mänsklighetens möjlighet att hejda de värsta klimatförändringarna.

Uppmaningar

UTIFRÅN VAD SOM ovan framförts vill vi som Svenska kyrkans biskopar rikta följande uppmaningar...

... till Svenska kyrkans församlingar, stift och nationella nivå:

- Vi lever av Guds nåd och försoning är möjlig. Låt församlingens gudstjänst, bön, samtal och sång vara klara uttryck för det hopp som ger kraft och engagemang för hela skapelsens framtid.
- Studera särskilt de bibeltexter som handlar om vår plats och vårt ansvar i skapelsen, om rättvisa och rättfärdighet. Uppmuntra varandra till att lära er mer om klimatkrisen och om hur den världsvida kyrkan söker möta den.
- Genomför gemensamma aktiviteter till stöd och inspiration för människor som vill arbeta för en hållbar och rättvis livsstil.
- Använd de redskap som finns för att stödja församlingars klimat- och miljöarbete, exempelvis möjligheten till Miljödiplomering.

- Sätt ambitiösa mål för energibesparingar i Svenska kyrkans byggnader och för användning av förnybar energi.
- Låt förvaltningen av kyrkans ekonomiska tillgångar – aktier, skog och mark – synliggöra hur en teologiskt reflekterad syn på skapelsen bidrar till att minska klimatpåverkan och påskyndar klimatomställningen

... till alla människor i Sverige:

- Sök och pröva dig fram! Samtala med andra om vad du tänker och känner inför klimatutmaningen. Vilka möjligheter ser du att skapa en hållbar livsstil?
- Reflektera över ditt eget ansvar i vardagen och i politiken. Använd din rätt att som medborgare och väljare verka för en kraftfull klimatomställning.
- Ta konkreta steg för en mer hållbar livsstil och för att stödja människor som drabbas hårt av klimatförändringar.
- Klimatkrisen är också en existentiell och andlig kris: ta vara på resurserna i den religiösa tradition som är närmast dig.
- Sök stöd hos andra och ge inte upp: ingen kan ensam förändra världen och ingen är perfekt, men allas bidrag behövs.

... till svenska beslutsfattare och myndigheter:

- Inför mål och effektiva styrmedel och genomför nödvändiga investeringar så att klimatutsläppen i Sverige minskar till ett ton per capita år 2050.
- Verka för en höjd ambitionsnivå i EU:s klimatpolitik.
- Stöd utvecklingsländers klimatarbete med medel utöver biståndsmålet om 1 procent av Sveriges BNI och verka för att innovativa finansieringskällor utvecklas på internationell nivå.

... till företag och organisationer:

- Invänta inte internationella avtal eller kraftfulla nationella styrmedel. Investera i förnybara energikällor, energieffektivisering och hållbara affärsstrategier.
- Reflektera tillsammans, pröva konkreta lösningar, bilda opinion. Samverka.
- Bidra till utvecklingen av ett rättvist och ekologiskt hållbart samhälle utifrån era specifika roller och resurser.

... till alla medlemsstater i United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) samt andra relevanta internationella beslutsfattare och organisationer:

- Agera skyndsamt och konstruktivt, nu närmast i Paris 2015, så att globala klimatavtal kan träffas som är ambitiösa nog att kunna förhindra en farlig klimatförändring. Sådana avtal bör bygga på en rättvis ansvarsfördelning och vara legalt bindande för alla parter.

... till kyrkoledare i hela världen:

- Låt oss tillsammans sträva efter att stärka kyrkornas och religionernas bidrag till klimaträttvisa och klimatomställning, Internationell ekumenik och interreligiöst samarbete kan bli till fungerande redskap i detta arbete.
- Låt oss stödja klimatarbetet på alla nivåer genom dialog med beslutsfattare, gemensamma aktiviteter och ständiga förböner.

Noter

- 1 *Den svenska kyrkohandboken II. Ordning för biskopsvigning.*
- 2 Stefan Edman, 2003, *Jorden har feber. Kan vi hejda klimatförändringen?* (Stockholm: Atlas). *** Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), 2013, "Summary for Policymakers", i: *Climate Change 2013: The Physical Science Basis*, Working Group I Contribution to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. *** Den mest kända undersökningen av medeltidens värmeperiod är en sedimentborrning i sjön Korttajärvi, se Mia Tiljander m.fl., 2003, "A 3000-year palaeoenvironmental record from annually laminated sediment of Lake Korttajarvi, central Finland", *Boreas* 26. *** Johan Rockström, 2013, "Utmaning: Omställning till en hållbar utveckling", i Jesper Strömbäck (red.), *Framtidsutmaningar. Det nya Sverige* (Stockholm: 8tto). *** Solomon M. Hsiang m.fl., 2013, "Quantifying the Influence of Climate on Human Conflict", *Science* 13 september 2013, vol. 341, nr 6151.
- 3 IPCC, 2013, "Summary for Policymakers", i: *Climate Change 2013: The Physical Science Basis*.
- 4 G. Whiteman m.fl., 2013, "Vast costs of Arctic change", *Nature* vol. 499: 401-403.
- 5 Andra möjliga tröskeeffekter – med mycket olika tidshorisonter – skulle exempelvis kunna vara kollapsande glaciärer i Antarktis, en omvandling av Amazonas till savann och en kraftig försvagning av den indiska monsunen. Per Westergård, 2013, "Tröskeeffekter kan få system att kollapsa", *Miljöforskning. FORMAS tidning för ett hållbart samhälle*, mars 2013.
- 6 United Nations Environment Programme (UNEP), 2013, *The Emissions Gap Report 2013*.
- 7 Johan Rockström, Will Steffen och Kevin Noone m.fl., 2009, "Planetary boundaries: Exploring the safe operating space for humanity", *Ecology and Society* 14 (2):32.

- 8 IPCC, 2007 ”Summary for Policymakers”, i: *Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability*. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.
- 9 The World Bank, 2012, Turn Down the Heat: *Why a 4°C Warmer World Must Be Avoided*.
- 10 IPCC, 2007, ”Summary for Policymakers”, i *Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability*.
- 11 Källa SMHI, se: www.smhi.se/kunskapsbanken/klimatforandringens-konskvenser-for-samhallet-1.3880
- 12 United Nations Development Programme (UNDP) och Global Gender and Climate Alliance (GGCA), 2012, *Overview of Linkages between Gender and Climate Change*, Policy Brief. *** UN WomenWatch, 2009, *Women, Gender Equality and Climate Change*, Fact Sheet, se: www.un.org/women-watch/feature/climate_change
- 13 World Council of Churches, 2013, *Minute on Climate Justice*. Adopted at 10th Assembly, 30 October to 8 November 2013, Busan, Republic of Korea. *** Svenska kyrkan, 2010, *Klimat, hunger och global rättvisa. Om hur det hänger ihop och vägar till förändring*. Andra reviderade upplagan.
- 14 United Nations Department of Economic and Social Affairs (UNDESA), Population Division, 2013, *World Population Prospects: The 2012 Revision, Key Findings and Advance Tables*. Working Paper No. ESA/P/WP.227.
- 15 UNEP, 2011, *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. A Synthesis for Policy Makers*.
- 16 Citerat från Georg Henrik von Wright, 1986, *Vetenskapen och förnuftet* (Stockholm: Bonniers), s. 65.
- 17 Översatt från Thomas Sprat, 1958, *History of the Royal Society* (St. Louis: Washington University Press), s. 327.
- 18 Utsläppen från utrikes transporter som inte räknas med i de nationella utsläppen mer än fördubblades under perioden. De uppgick 2012 till drygt 8 miljoner ton koldioxidekvivalenter medan de inhemska utsläppen uppgick till knappt 58 miljoner ton. Se: <http://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Statistik-A-O/Vaxthusgaser-utslapp-fran-utrikes-sjofart/>

- 19 Riksrevisionen, 2013, *Klimat för pengarna? Granskningar inom klimatområdet 2009–2013*, nr 2013:19.
- 20 Sedan 1993 har utsläppen från svensk konsumtion ökat med 15 procent. Se: www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Statistik-A-O/Vaxthusgaser-utslapp-av-svensk-konsumtion
- 21 En bok som fått mycket uppmärksamhet de senaste åren är till exempel Tim Jackson, 2011, *Välfärd utan tillväxt. Så skapar vi ett hållbart samhälle* (Stockholm: Ordfront). Jackson är brittisk ekonom och medlem i den hållbarhetskommission som mellan 2000 och 2011 utgjorde ett rådgivande organ för den brittiska regeringen. 2013 utkom boken *Att svära i kyrkan. Tjugofyra röster om evig tillväxt på en ändlig planet* av Katarina Bjärvall m.fl. (Uppsala: Pärspektiv).
- 22 Se till exempel Paul Raskin m.fl., 2002, *Great Transition: The promise and lure of the times ahead*. A report of the Global Scenario Group (Stockholm: Stockholm Environment Institute), s. 42.
- 23 John Holmberg m.fl., 2011, *Klimatomställningen och det goda livet*, Naturvårdsverket, rapport 6458.
- 24 Svenska kyrkan anser att kolsänkor i skog och mark samt köp av utsläppsrätter på internationella marknader inte ska räknas in i arbetet för att uppnå målen. Svenska kyrkan, 2013, *Yttrande över Underlag till en färdplan för ett Sverige utan klimatutsläpp 2050*, Naturvårdsverket Rapport 6537, Kyrkostyrelsen 2013:153.
- 25 Sveriges inhemska utsläpp uppgick år 2012 till 58 miljoner ton koldioxidekvivalenter. De totala utsläppen orsakade av svensk konsumtion, dvs inräknat de utsläpp som uppstår vid produktionen av varor som importerats till och konsumeras i Sverige, var samma år 115 miljoner ton.
- 26 *The Stern Review on The Economics of Climate Change*, 2006. *** European Commission, 2014, *Impact Assessment Accompanying the Communication 'A policy framework for climate and energy in the period from 2020 up to 2030'*, Commission Staff Working Document.
- 27 International Task Force on Global Public Goods, 2006, *Meeting Global Challenges: International cooperation in the national interest*.

- 28 För varje krona som går till subventionering av förnybara energikällor går sex kronor till subventionering av fossila bränslen; se Shelag Whitley, 2013, *Time to Change the Game: Fossil fuel subsidies and climate* (London: Overseas Development Institute). Nitto företag är ansvariga för mer än två tredjedelar av alla utsläpp och flera av de största utsläpparna finansierar kampanjer som försöker motbevisa klimathotet; se Suzanne Goldenberg, 2013, "Just 90 companies caused two-thirds of man-made global warming emissions", *The Guardian*, 20 november 2013. *** Richard Heede, 2013, "Tracing anthropogenic carbon dioxide and methane emissions to fossil fuel and cement producers, 1854–2010", *Climatic Change*, november 2013.
- 29 Fem frågor låg i topp i 2012 års undersökning med ungefär lika höga siffror: miljöförstöring, organiserad brottslighet, hög arbetslöshet, förändringar i världens klimat samt försämrade havsmiljö. Lena Wängnerud, 2013, *Samhällsoro* (presentation), SOM-institutet, Göteborgs Universitet; se: www.som.gu.se/digitalAssets/1447/1447201_samh--llsoro-lw-.pdf
- 30 Maria Ojala, 2007, *Hope and Worry: Exploring young people's values, emotions and behaviour regarding global environmental problems* (Örebro: Örebro Universitet).
- 31 Arne Johan Vetlesen, 2013, *Viktigare än hopp*, se: www.visionettklot.se/Dok/Artikel;%20Viktigare%20%C3%A4n%20hopp;%20Vetlesen.pdf
- 32 Trygg Hansa, 2012, *Världens chans: En rapport om barn och föräldrars tankar om klimatförändringar*.
- 33 Se: www.tallbergfoundation.org/events/tallberg-workshop-in-lausanne
- 34 Den lutherske teologen Philip Hefner har utvecklat begreppet "created co-creator" i sin bok *The Human Factor*, 1993 (Minneapolis: Fortress Press).
- 35 *Uppsala Interfaith Climate Manifesto*, 2008, se: www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=663952
- 36 "Towards Rio + 20 and Beyond – A Turning Point in Earth History", se: <http://innersense.nl/PDF/Towards%20Rio%20+%2020%20and%20Beyond%20FINAL.pdf>
- 37 Hela uttalandet finns att läsa på: www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=997265

- 38 IPCC, 2013, "Summary for Policymakers", i: *Climate Change 2013: The Physical Science Basis*, s. 20.
- 39 På bland annat www.svenskakyrkan.se/klimatrattvisa ges råd om hur man kan minska klimatpåverkan och bidra med en klimatgåva till de mest utsatta.
- 40 Oksana Mont m.fl., 2013, *Förbättra nordiskt beslutsfattande genom att skingra myter om hållbar konsumtion*, TemaNord 2013:552 (Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet).
- 41 Svenska kyrkan, "Yttrande över rapport från FN:s Generalsekreterares 'High Level Advisory Group on Climate Change Financing' samt EU-kommissionens tjänstemannarapport 'Scaling up International Finance after 2012'". Ks 2011:0517
- 42 Avskiljning och lagring av koldioxid, *Carbon Capture and Storage*, CCS, innebär att koldioxid från större punktutsläpp av koldioxid avskiljs från rökgaser och lagras djupt under markytan eller havsbotten. Storskalig teknisk manipulering av klimatet, så kallad *geoengineering*, kan till exempel innebära att solljus och solvärme reflekteras bort från jorden med hjälp av rymdspeglar eller manipulation av moln.
- 43 Vid det europeiska ekumeniska mötet i Sibiu 2007 var "skapelsetid" en av tio rekommendationer till kyrkorna i Europa: "Vi rekommenderar att perioden från den 1 september till den 4 oktober ägnas åt bön för skapelsens bevarande och främjandet av hållbara livsstilar som gör att vårt bidrag till klimatförändringen ändrar riktning." Se: www.eea3.org/documenti/final/FinalmessageEN.pdf

Referensmaterial från Svenska kyrkan

Ett uttalande till våra kyrkor och till troende runt om i världen. Gemensamt uttalande från Svenska kyrkan och den episkopala respektive den evangelisk-lutherska kyrkan i USA om kyrkornas roll i den klimatkris som världen står inför, 2 maj 2013.

Footing the Bill: What is Sweden's 'fair share' of global climate finance? 2013.

Jorden är Herrens. Ett miljömanifest från Svenska kyrkans biskopar, 1989.

Klimat, hunger och global rättvisa. Om hur det hänger ihop och vägar till förändring. Andra reviderade upplagan, 2010.

Klimatutmaningen – från kris till möjligheter, 2013.

Makten över klimatpengarna, 2010 (med Diakonia).

Nya pengar. Så kan klimatnotan betalas, 2011 (med Forum Syd och Diakonia).

Skapelsetid. Handbok för Svenska kyrkans arbete för hållbar utveckling, 2006.

Svenska kyrkans förhållningssätt till klimat och utveckling. Positionspapper antaget av nämnden för internationell mission och diakoni den 24 april 2008.

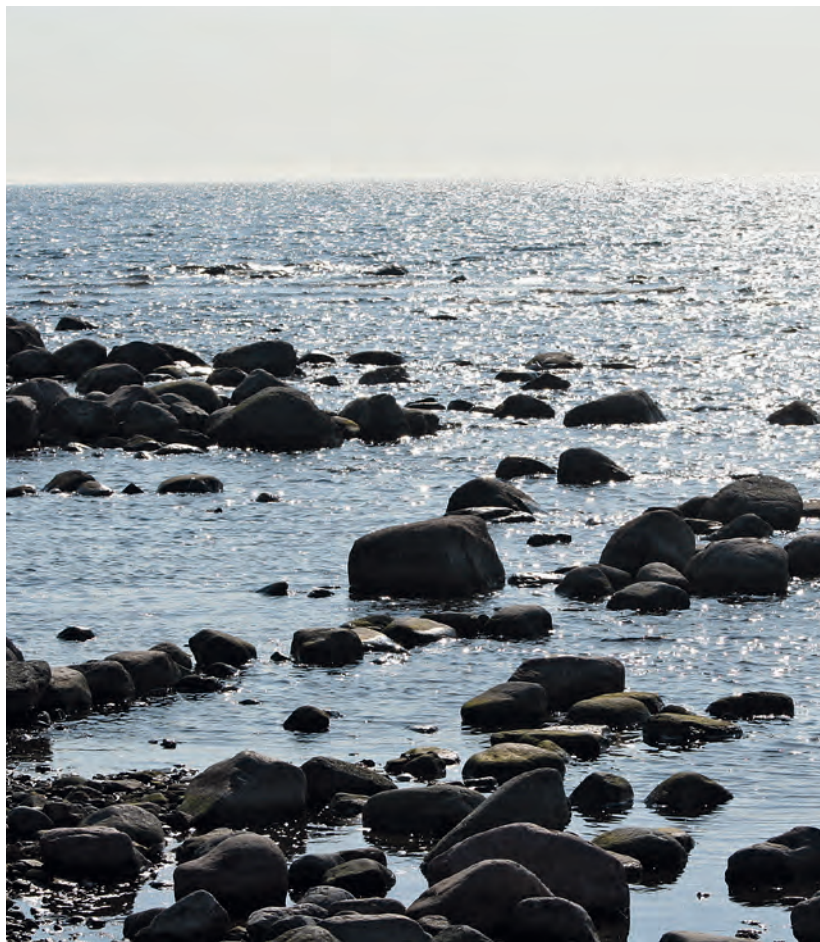
Uppsala Interfaith Climate Manifesto, 2008.

Vi konsumerar de kompenserar. En granskning av Sveriges köp av utsläppskrediter, 2012 (med Diakonia och Swedwatch).

Yttrande över Underlag till en färdplan för ett Sverige utan klimatutsläpp 2050, *Naturvårdsverket Rapport 6537.* Kyrkostyrelsen 2013/153.

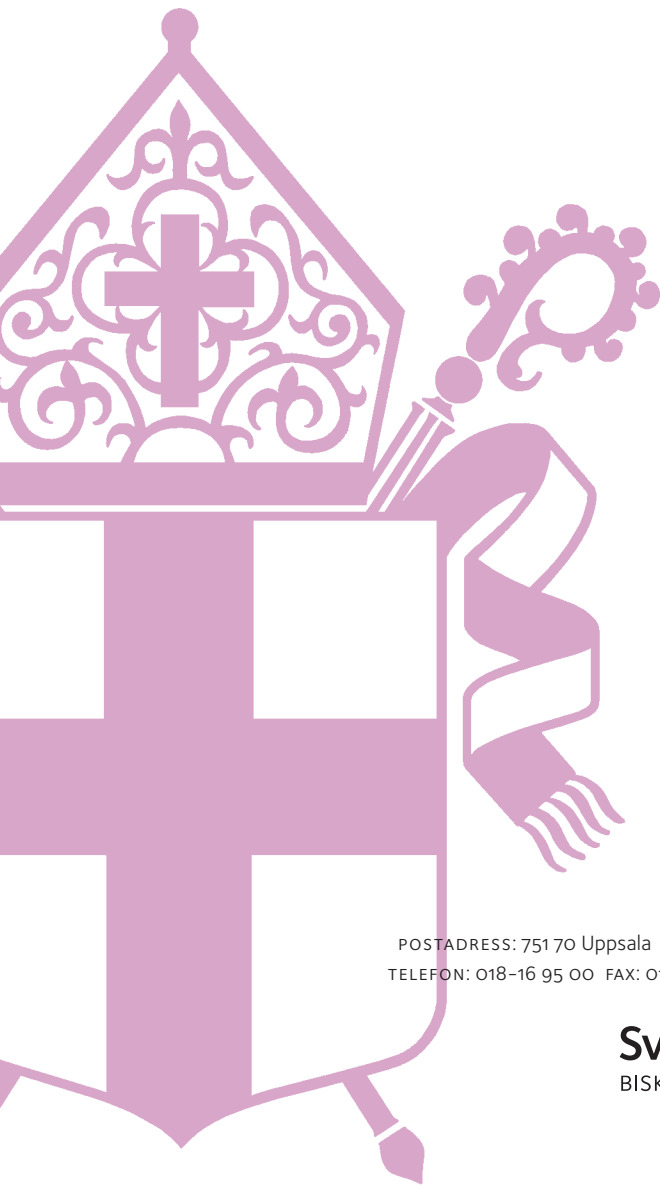
Yttrande över Rapport från FN:s generalsekreterares "High Level Advisory Group on Climate Change Financing" samt EU-kommissionens tjänstemannarapport "Scaling up international finance after 2012". Kyrkostyrelsen 2011: 0517.

Yttrande över Klimatberedningens slutbetänkande "Svensk klimatpolitik" (SOU 2008:24). Kyrkostyrelsen 2008:0261.

Bildinformation

- sid 10 Foto: Alexander Sjöberg/IKON. OP17 i Durban Sydafrika, 2011. Ageravolontärer från Svenska kyrkan och Svenska Kyrkans Unga, tillsammans med medlemmar i Aprovech och ACT Alliance, är på plats för att påverka för ett rättvist, ambitiöst och bindande klimatavtal.
- sid 19 Foto: Lena Stenberg/IKON.
- sid 22 Foto: Melker Dahlstrand/IKON.
- sid 28 Foto: NASA. Nebulosa, i stjärnbilden Orion, tagen från rymden med ett Hubbleteleskop 6400 ljusår bort.
- sid 34 Foto: Solvatten. Den svenska uppfinningen Solvatten kan rena vatten från bakterier med hjälp av solens energi. Vattnet blir också varmt, vilket sparar bränsle vid tvätt och matlagning.
- sid 43 Foto: Mattias Klum. Torres del Paine nationalpark, Sydamerika.
- sid 50 Foto: Paul Jeffrey/ACT. Planteringsprojekt på Haiti, drivs av Lutherska världsförbundet.
- sid 56 Foto: Mattias Klum. Bladnosödra i Danum Valley, Malaysia.
- sid 59 Foto: Linda Mickelsson. Gifftunna fotograferad i Sverige.
- sid 65 Foto: Bernt Enderborg. Triumfkrucifixet i Öja kyrka, Gotland.
- sid 72 Foto: Magnus Aronson/IKON. Interfaith Climate Summit 2008, ärkebiskop Anders Wejryd.
- sid 79 Foto: Johnér Bildbyrå AB
- sid 88 Foto: Göran Bohman. Långöre, Öland.
- sid 99 Foto: Göran Bohman. Östersjön.

POSTADRESS: 751 70 Uppsala BESÖKSADRESS: Sysslomansgatan 4
TELEFON: 018-16 95 00 FAX: 018-16 96 40 www.svenskakyrkan.se

Svenska kyrkan
BISKOPSMÖTET